

УКРАЇНСЬКА
АСОЦІАЦІЯ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
КОМУНІКАТИВІСТИКИ

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЗА ПІДТРИМКИ
МІНІСТЕРСТВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ДО 75-РІЧЧЯ ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Матеріали

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ДЕОКУПАЦІЯ І РЕІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ КРИМУ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА МЕДІАКОМУНІКАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ»**

ВИКОНАВЧИЙ РЕДАКТОР: К.ПОЛІТ.Н. СМІРНОВА О.В.

18квітня 2019 року
м. Київ

ЗМІСТ

Бондаренко С.В.

Інституційний вимір політики деокупації і реінтеграції інформаційного простору АР Крим.....4

Валевська І.А.

Соціокультурні передумови розповсюдження інформаційних впливів російської пропаганди.....9

Даниленко С.І.

Демократична риторика та воєнний контекст: до питання про публічну термінологію та відновлення територіальної цілісності України.....13

Копійка М.В.

Інституціональний концепт інформаційної безпеки України.....17

Кучмій О.П.

Гібридна війна проти України як виклик для міжнародного гуманітарного співробітництва.....23

Макаренко Є.А.

Протидія російській пропаганді на міжнародній арені: європейський вимір.....29

Ожеван М.А.

Проблема протидії кримським наративам кремлівської пропаганди.....34

Піскорська Г.А.

Яковенко Н.Л.

Протидія гібридним загрозам: досвід ЄС для України.....41

Романенко Ю.В.

Дифузія макроідентичності України в геополітичному позиціонуванні: політико-географічний аспект.....48

Слободяник О.Г.

Деструктивні комунікації Росії в інформаційному просторі України.....54

Смирнова О.В.

Війна як вистава: інформаційний та психологічний аспекти.....59

Тихомирова Є.Б.

Анексія Криму: інформаційний супровід.....64

Фролова О.М.

Нормативно-правові аспекти протидії інформаційним
впливам.....69

Шевченко О.В.

Екологічна інформація як небажаний контент інформаційного простору Криму.....74

Шадрін С.С.

Multilateral diplomatic efforts to counter Russian aggression against Ukraine.....79

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ПОЛІТИКИ ДЕОКУПАЦІЇ І РЕІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ АР КРИМ

Бондаренко С. В.

к.політ.н, доцент кафедри політології та державного управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Анотація: *Розглянуто політико-правові засади реалізації політики деокупації і реінтеграції інформаційного простору АР Крим. Визначено та систематизовано ключові інститути, які її забезпечують. Охарактеризовано стратегічний та тактичний рівні реалізації політики інформаційної деокупації та реінтеграції АР Крим, у контексті інституційних цілей та завдань державних органів влади.*

Ключові слова: *інформаційна політика, інституційний вимір інформаційної політики, інформаційна деокупація та реінтеграція.*

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю систематизації та визначення інституційного виміру інформаційної політики деокупації і реінтеграції окупованих територій України, зокрема АР Крим у контексті діяльності органів державної влади. Згідно Стратегії національної безпеки - відновлення територіальної цілісності України та цілісності демократичних інститутів на всій її території, реінтеграція тимчасово окупованих територій після їх звільнення є стратегічним завданням політики національної безпеки [4].

Починаючи з 2014 року Україна намагається вибудувати ефективну систему протидії російській агресії, у тому числі в інформаційно-комунікаційній сфері, що знаходить своє відображення у Доктрині інформаційної безпеки України. Згідно цього документу ключовими напрямками роботи є вироблення і впровадження стратегії інформаційного забезпечення процесу звільнення та реінтеграції тимчасово окупованих територій; задоволення потреб населення тимчасово окупованих територій в об'єктивній, оперативній і достовірній інформації [5]. Враховуючі особливості реалізації інформаційного напрямку політики захисту національних інтересів держави на окупованих та прикордонних територіях увага автора прикута до систематизації інститутів державної влади, які забезпечують цей процес.

Ключовим політико-правовим актом, який закріплює базові принципи та

параметри інформаційно-комунікаційної діяльності за цим напрямом є «Стратегія інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» (далі – Стратегія). Її основною метою є забезпечення інформаційної реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, створення інформаційними інструментами передумов для відновлення територіальної цілісності та суверенітету України [2]. Аналіз Стратегії дозволив визначити та систематизувати інституційний вимір політики деокупації і реінтеграції інформаційного простору АР Крим. Визначити ключові органи державної влади, які повинні забезпечувати її реалізацію, їх компетентності та зони відповідальності.

Інституційний вимір поділяється на стратегічний та тактичний рівні. Під стратегічним рівнем розуміється сукупність інститутів влади (центральної влади, структур та організацій), які визначають стратегічні пріоритети та відповідають за реалізацію державної інформаційно політики (центр системи політики). Під тактичним – сукупність інститутів на національному та місцевому рівні (міністерства та загальнонаціональні відомства, організації, облдержадміністрації, райдержадміністрації, інші організації та установи, які представляють центральні органи влади в областях), які забезпечують реалізацію стратегічних напрямків у межах своїх повноважень та напрямів діяльності (відповідають за реалізацію частини політики, є структурним елементом загальної системи політики).

На стратегічному рівні ключову роль в інформаційній реінтеграції та деокупації АР Крим виконує Міністерство інформаційної політики України (далі – МІП). Згідно Доктрини інформаційної безпеки України, МІП повинно забезпечувати формування поточних пріоритетів державної інформаційної політики, контролю їх реалізації; координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України; вироблення і впровадження стратегії інформаційного забезпечення процесу звільнення та реінтеграції тимчасово окупованих територій тощо.

МІП забезпечує інформаційну реінтеграцію тимчасово окупованої території АР Крим. Накази Міністерства, видані в межах його повноважень, є обов'язковими

до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими держадміністраціями, органами влади АР Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і громадянами. У межах компетенції спрямовує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади з питань реалізації завдань Стратегії [1].

У рамках структури МПП функціонує Сектор інформаційної реінтеграції Криму та Донбасу. Серед ключових завдань якого є: інформаційна реінтеграція тимчасово окупованої території АР Крим; створення інструменту реалізації державної інформаційної політики щодо Криму; створення спеціалізованого контенту; підвищення рівня присутності в інформаційному просторі питання окупації території АР Крим у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації (далі – РФ), подолання інформаційної блокади; забезпечення регулярного висвітлення проблеми тимчасової окупації РФ АР Крим та пов'язаних з цим питань тощо [3].

На тактичному рівні реалізацію політики реінтеграції та деокупації інформаційного простору АР Крим забезпечують:

- Міністерство з питань тимчасово та внутрішньо переміщених осіб – поширення політико-релевантного знання щодо можливостей захисту прав та свобод мешканців окупованих територій;
- Міністерство Закордонних справ України – просування теми російської окупації АР Крим та отримання міжнародної підтримки у зовнішньополітичному полі;
- Міністерство освіти і науки України - інформування населення з широкого кола питань щодо можливостей навчання на території України тощо;
- Мінкультури, Держкіно, Держкомтелерадіо - розробка та виробництво контенту щодо проблематики збройної агресії РФ проти України, тимчасової окупації території АР Крим та м. Севастополя, історії регіону тощо;
- Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, Держкомтелерадіо - створюють умови для збільшення охоплення сигналом територій, не покритих

- сигналом мовлення, організують мовлення на FM-частотах; займаються моніторингом ЗМІ та сприяють організації роботи спеціалізованого теле- або радіомовника для населення тимчасово окупованої території Криму;
- Міністерство юстиції України - забезпечує інформування на території, яка підконтрольна державній владі в Україні, громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим, про їх права і свободи;
  - Національне агентство України з питань державної служби - забезпечує розроблення освітніх програм та проведення підвищення кваліфікації державних службовців з питань державної політики щодо тимчасово окупованої території АР Крим і громадян України, які проживають на ній;
  - Служба зовнішньої розвідки, Головне управління розвідки Міноборони, СБУ, Держприкордонслужба забезпечують своєчасне виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері [2].
  - Міністерство внутрішніх справ, Державна фіскальна служба, Служба безпеки України - організують роз'яснювальну роботу стосовно чітких критеріїв притягнення до відповідальності осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території, за порушення законодавства України [2].
  - Херсонська ОДА - забезпечує заходи щодо засобів протидії деструктивним інформаційним операціям із залученням до цієї роботи представників прес-служб правоохоронних органів; проводить у південних районах Херсонської області соціологічні дослідження з метою з'ясування інформаційних пріоритетів населення, обсягів та географічного виміру орієнтованості на споживання російського медіа-продукту для виявлення прогалин української інформаційної політики та вжиття заходів реагування тощо [2].

Вищевказані державні органи та організації формують систему політики деокупації і реінтеграції інформаційного простору АР Крим. В сукупності, вони повинні забезпечити синергетичний ефект задля формування єдиного політико-смісловий та політико-образний щодо кримської тематики. Однак, постає питання, яке потребує додаткового дослідження, щодо узгодженості дій між ними, рівня ефективного забезпечення інформаційної політики, відповідності заявленим цілям

та завданням.

Список використаних джерел

1. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України: Постанова Кабінету Міністрів від 14 січня 2015 р. № 2. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/2-2015-%D0%BF> (дата звернення: 26.03.2019).

2. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1100-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1100-2018-%D1%80> (дата звернення: 26.03.2019).

3. Сектор інформаційної реінтеграції Криму та Донбасу. *Міністерство інформаційної політики України*. URL: <https://mip.gov.ua/content/sector-informaciynoi-reintegracii-krimu-ta-donbasu.html> (дата звернення: 27.03.2019).

4. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення - 25.03.2019 року).

5. Указ Президента України від 25 лютого 2017 року №47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»». *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення - 25.03.2019 року).

Institutional dimension the policy of deoccupation and reintegration of the informational space of autonomous Republic of Crimea.

Bondarenko Serhii

Abstract. The political and legal principles of implementation of the policy of deoccupation and reintegration of the informational space of the Crimea are considered. The author identified and systematized the key institutions that provided these processes. In the context of institutional goals and tasks of state authorities the strategic and tactical levels of the implementation of the policy of informational deoccupation and reintegration of the Autonomous Republic of Crimea are described.

Key words: information policy, institutional dimension of information policy, informational deoccupation and reintegration.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Валевська І.А.

к.філос.наук, доцент кафедри
міжнародних медіакомунікацій і
комунікативних технологій
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
Імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна

Анотація: *Дослідження причин впливовості російської пропаганди до 2014 р. у східних та південних регіонах України на жаль не втрачає своєї актуальності. Аналіз процесів, що забезпечили вплив і просування у цих регіонах ідеології «руського миру», а потім і підтримку у певної частини населення військової агресії Російської Федерації проти України є необхідним для подальшого планування протидії в інформаційній війні, для протидії спеціальним інформаційним та політичним технологіям, які загрожують державі Україна.*

Ідеї, світогляд, ціннісні установки, культурні і історичні компоненти при побудові сучасної політичної ідентичності українського громадянина повинні враховувати історичні, демографічні та культурні особливості регіонів нашої складної країни. Слід визнати, що впродовж фактично двадцяти п'яти років існування української незалежності, з 1991 по 2013 роки інформаційна і ідеологічна робота у внутрішній політиці по створенню модерної української нації була провалена. Порожнє місце заповнювалось ідеями «руського миру». Пострадянській ідеології не була протиставлена ідея або комплекс ідей, які змогли б надати образ майбутнього для нової європейської нації. Створення «Образу майбутнього» є основою для стратегій розвитку країни. Економічний розвиток, освіта, політика – фактично всі галузі що формують наше життя вимагають усвідомленого вектору розвитку що направлений не тільки назовні, але й мав би ідеологічно структурувати наше життя як громадян своєї країни. Питання залишається актуальним.

Ключові слова: *Ідеї, світогляд, ціннісні установки, ідеологія, пропаганда, агресія, образ майбутнього, культурні та історичні особливості.*

Протягом значного історичного періоду в українському суспільстві сформувалася значна кількість громадян, котрі підтримували пріоритетний характер зовнішньополітичного партнерства з РФ. Підґрунтям таких настроїв став міф «спільного радянського минулого» у формуванні модерної української політичної нації. Населення України історично було поділено на декілька регіонів за ідеологічними вподобаннями. Схід та Південь, частково Центр були ідеологічно

зорієнтовані на пострадянський інтернаціоналізм - дружбу «братніх народів», «спільне історичне минуле» і т.п. Крім того, індустріальний розвиток східних і південних регіонів нашої країни зазнали значних демографічних впливів. На відновлення післявоєнного періоду у відповідних регіонах було багато переселенців з різних куточків Радянського Союзу.

В Криму, після Другої світової війни, після депортації корінних народів Криму – кримських татар та кримських греків заселення території відбувалось за радянським принципом «доцільності» – демографічний склад півострова був змінений кардинально. Кримське населення було не просто орієнтовано на пострадянський інтернаціоналізм – воно було зорієнтовано на Росію. Тільки в даному регіоні, фактично з самого початку незалежності України, були створені і функціонували політичні та громадські організації, що ґрунтувались на ідеології руського націоналізму – руська партія Криму, руська община Севастополя та ін. Російська Федерація всіляко підтримувала проросійські настрої на півострові. Зокрема, за даними опитувань Центру Разумкова у 2009 р. кількість прихильників пріоритетних зовнішньополітичних стосунків України з РФ досягла рекордної позначки 51,1%. Варто звернути увагу на фактори, які, на думку респондентів, могли б сприяти зближенню України і Росії. Це – спільне історичне минуле (42,7%), родинні зв'язки між жителями обох країн (41,7%), близькість культур (24,6%). Тобто, саме ті сфери, на «обробку» яких і націлена доктрина «руського міра» [1, с.72-75].

До 2014 р. така прихильність набула гіпертрофованих форм. Так, за даними опитувань Центру Разумкова, 74,6 % представників умовної «слов'янської спільноти» Криму (громадяни України, які є етнічними українцями або росіянами) за своїми соціокультурними орієнтаціями тяжіли до російської культурної та мовної ідентичності, 65,7% були переконані, що українці і росіяни – єдиний народ, а 44,2 % не вважали себе представниками української політичної нації [2].

Таким чином, опитування громадської думки показують, що до 2014 р. у масовій свідомості сформувалися сприятливі умови для реалізації агресивних намірів Кремля з використанням ідеологічних установок “руського миру”. Метою атаки стали соціальні верстви населення, де були поширені симпатії щодо

різноманітних інтеграційних ініціатив під егідою Росії.

Міфологеми «руського миру» (зокрема, «захист співвітчизників/російськомовних громадян», «збереження спільної історичної пам'яті», «відсіч націоналізму» тощо) широко використовуються й досі різноманітними представниками сепаратизму з метою розколу України. Спочатку в Криму, а згодом у східних та південних областях України ідеологеми РМ стали «візитною карткою» сепаратистського руху.

Як показав перебіг подій 2014-2015 рр., ідеологічні установки «руського миру» знайшли благодатний ґрунт у східних та південних регіонах України, особливо у Криму. Вони були спрямовані на поширення культурної регіональної дезінтеграції. Це були псевдоцінності, які наголошували на «культурних особливостях» населення цих регіонів. Паралельно просувалися традиційні для цієї ідеологічної доктрини цінності антилібералізму разом з антиєвропейськими ідеологемами. Все це базувалося на тотальній дискредитації всього українського. Цей мікс пропагандистських кліше, псевдокультурних цінностей та політичних маніпулятивних установок транслиювався у регіони України, де «руський мір» не зустрічав реальної протидії.

Зазначені деструктивні процеси особливо поширювалися у східних та південних регіонах України, а також у Криму. Виникнення феномену культурної регіональної дезінтеграції (або містечковості) стало прямим наслідком відсутності системної української державної культурної політики. В свою чергу це стало сприятливим підґрунтям для розвитку різного роду сепаратистських рухів та нігілізму до української культури. Зокрема, просувалися установки «культурних особливостей» місцевого населення, які є багато в чому штучними та нежиттєздатними без стимулювання з боку російської пропаганди. Головне – ці «особливості» були несумісними з українськими та європейськими цінностями. І хоча Донбас и Крим мали належну інфраструктуру культурних закладів, тим не менш, культурні процеси тут визначалися саме під впливом установок російської пропаганди. Звідси лояльність до пострадянських світоглядних шаблонів та неприйняття українських цінностей. В результаті в цьому регіональному

культурному просторі домінували ерзац-культурні установки «руського міру». Під впливом російської пропаганди на ґрунті пострадянської ностальгії відбулося зрощування сепаратистських міфологем з ідеологемами «руського міра».

Слід також зазначити, що ідеологічне несприйняття українського ціннісного світу та європейської парадигми розвитку підживлювались постійними економічними негараздами розвитку держави – олігархічними групами, що впливали як на політику так і на економіку, корупцією, відсутністю належних умов для розвитку малого та середнього бізнесу, злочинністю і бідністю значних верств населення. Слід також сказати про фактичну відсутність «соціальних ліфтів».

До речі, хотілось би згадати, що на Всеукраїнському референдумі від 1 грудня 1991 року українській державності сказали «так» 83,90% жителів Донецької області, 83,86 % жителів Луганської області, та 54,19% жителів Кримської АРСР [3].

На жаль, доводиться визнати, що українська держава, її політичний клас не змогли виправдати довіру, що була надана Україні в далекому 1991 році. Відсутність адекватної і відповідальної гуманітарної та інформаційної політики в досліджуваних регіонах впродовж тривалого періоду призвели до катастрофічних наслідків. Формування ментальних і соціокультурних установок у населення сходу України та Криму на жаль були фактично поза увагою відповідних державних установ.

Список використаних джерел:

1. Українсько-російські відносини в оцінках громадян України Всеукраїнське соціологічне опитування Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. - 2009. - № 4 — С. 72 — 84 // http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD108_2009_ukr.pdf
2. Кримський соціум: лінії поділу та перспективи консолідації. Аналітична доповідь Центру Разумкова // *Національна безпека і оборона*. – 2009. – № 5. – С. 4–5. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD109_2009_ukr.pdf
3. Відомості про результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року (укр.). ЦГАВОВУ України (1 декабля 1991). — Ведомость о результатах Всеукраинского референдума, 1 декабля 1991.

ДЕМОКРАТИЧНА РИТОРИКА ТА ВОЄННИЙ КОНТЕКСТ: ДО ПИТАННЯ ПРО ПУБЛІЧНУ ТЕРМІНОЛОГІЮ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Даниленко С.І.

д.політ.н., доцент,
завідувач кафедри міжнародних медіакомунікацій
і комунікативних технологій
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація: *Розв'язання наслідків збройного зовнішнього втручання, як у випадку агресії Росії проти України, коли йдеться про політико-дипломатичні та інформаційно-комунікативні шляхи, передбачає застосування термінологічно арсеналу, визнаного не лише учасниками, але й третіми сторонами, які також включають його до власного операційного списку. Відповідно до своїх світоглядних позицій, правової свідомості, ціннісних орієнтирів і стандартів учасники використовують і транслюють через світові медіа певний лексичний набір. У цій ситуації сторона, яка від початку обирає демократично орієнтовану, базовану на засадах міжнародно права позицію опиняється у своєрідних «лежцатах етичного діалогу». Чим може скористатися супротивна сторона, що не обмежує себе загальноприйнятими правилами міжнародних відносин, маючи у підпорядкуванні потужнішу інформаційну індустрію та застосовуючи методи фальшування та деструктивних маніпуляцій. Саме питання, чи має за умов воюючої країни демократична риторика доби миру зазнати змін і як їй стати адекватною воєнному контенту – йдеться у пропонованих тезах.*

Ключові слова: *демократичні цінності, деокупація Криму, агресія, деструктивний інформаційний вплив Росії, гібридизація демократії, відновлення територіальної цілісності України.*

На цьому зауважує Тимофій Брік: «Хоча в міжнародних організаціях існує консенсус, що конфлікт в Україні має складний характер і є одночасно «міжнародним» і «не-міжнародним», деякі інтелектуали і дослідники продовжують чіплятися за російські наративи «громадянської війни в Україні» [1]. Як водиться, ці наративи відображають демократичний спектр застосовуваного риторичного ряду, якому притаманні толерантність, повага до інакомислення, розрізнення факту і думки, «святість» першого. Зважаючи на вкорінену у медійному просторі Західного світу, до якого Україна й прагне потрапити і де Росії розгорнула новітню пропагандистську війну, протягом останніх десятиліть ліберальну риторіку навіть

щодо тих суб'єктів, які прагнуть її зруйнувати, то споживача інформації виникає фрагментована реальність. Тому залишається питанням, чи маємо ми право, щонайменше – моральні підстави уникати називати зло злом і добирати гнучких висловів?

При цьому військовий контекст додає яскраво забарвленої емоційності усім подіям, про які повідомляють у публічному просторі. Першочергово йдеться про тих, до чийх слів прислухаються: політики, інтелектуали, лідери думок, журналісти і блогери. Та власне, враховуючи можливості соціальних мереж, сьогодні таким «володарем перстнів» може виявитися кожен із нас. Повернення до реальності можливе після відновлення статусу «називати речі своїми іменами».

Медіа за своєї природою пишуть не про те, «що не відбулося», а про те, «що власне сталося». Така природна селекція приводить до відбору негативних новин, які навчилися використовувати інституційовані державні органи й афільовані з нею структури, що поширюють деструктивний вплив. Негативні повідомлення здатні викривити сприйняття реальності, вплинувши на евристику доступності. Це термін прийшов із психології і позначає феномен. Що описує схильність людини оцінювати ймовірність певної події чи вплив н її життя через те, наскільки легко на думку спадають приклади таких подій. Словом, що легше нам щось пригадати, то сильніше здаватиметься, що це може з нами трапитися. Такий психологічний механізм призводить до того, що люди схильні перебільшувати значення і вплив на своє життя подій, про які почули з і ЗМК і які були описані певними термінами [3].

Коли ми змінимо своє ставлення до того, як ми про щось говоримо, точніше, які слова добираємо і який зміст у них вкладаємо, тоді зможемо сподіватися на відновлення структурованої та осмисленої картина у «головах» споживачів інформації. Зараз цей заклик виглядає доволі ідеалістичним. Політична історія нам доводить, що мають відбутися значні події у самій реальності, що позначається у гіршу сторону на повсякденному житті громадян, і лише тоді вони будуть готові до більш критичного переосмислення інформаційного потоку. Однак і тут приклад колись найбагатшої країни Латинської Америки – Венесуели дає підстави сумніватися, що це відбудеться доволі швидко, самостійно чи автоматично.

Нам видається, що демократична риторика не може слугувати прикриттям дій, намірів та ідей, що руйнують засади демократії як способу суспільного буття, а гібридизація демократії під натиском інформаційно-комунікативних технологій – це не завжди позитивістський процес.

Тому виникають громадянські ініціативи, що, відчуваючи загрозу, прагнуть відновити первісний зміст понять, наворачтають до відновлення статусу реальності. Починати варто із прискіпливої уваги до риторики політичного класу, яка набуває особливої ваги у період застосування ключових демократичних інструментів, як то вибори чи плебісцити.

Міжнародний рух #liberatecrimea під час акції на Майдані Незалежності «Україно, пам'ятай: Крим окуповано!» озвучив прізвища кандидатів у президенти, які отримають «чорну мітку» через те, що вони або взагалі не висловили публічно свою позицію з питання деокупації Криму або озвучили тези, які просуває Російська Федерація, на зразок – відновити подачу води, припинити торгівельну й енергетичну блокаду. Попередньо представники руху озвучили 14 прізвищ, які нічого не вказали в своїй передвиборчій програмі про де окупацію Криму, а також захист прав людини на анексованому півострові й захист колективних прав кримськотатарського народу. Ми беремо до уваги цей приклад, оскільки він підтверджує особливу увагу до функціонування у публічному просторі наповненої спрямованим змістом термінології чи загалом лексичного ряду.

Також маємо враховувати ту обставину, що зовнішній інформаційний агресор змінюватиме повсякчас стратегію і тактику, не змінюючи свого завдання, яке, почасти полягає у хибному використанні демократичних традицій і цінностей [4].

Залишається також відкритим питання, чи має демократична спільнота у своїй публічній риторичі уподібнюватися тому суб'єкту міжнародних відносин, який, прикриваючись демократичними цінностями, чинить у реальності відверто протилежні дії. Цілком слушною виглядає і та думка, що у такий спосіб агресор власне й досягає поставленої мети – у нашому випадку хаотизації інформаційного простору, порушення публічної етики дискурсу, втрати моральних орієнтирів. Це, своєю чергою, призводить до напруження між владним інституціями та суб'єктами

громадянського суспільства, загрожує наростанням суперечностей у стані союзників. До того, дає можливість явному агресору уникнути відповідальності за військові злочини на території іншої суверенної держави.

Список використаних джерел:

1. Брік, Тимофій. «Громадянська війна» та інші кліше. Чому важливо вивчати термінологію, контекст і дані? // <https://voxukraine.org/uk/gromadyanska-vijna-ta-inshi-klishe-chomu-vazhlivo-vivchati-terminologiyu-kontekst-i-dani/>
2. Гасити вогонь бензином: чому помилкова термінологія не допоможе вирішити кризу навколо України // <https://voxukraine.org/uk/gasiti-vogon-benzinom-chomu-pomilkova-terminologiya-ne-dopomozhe-virishiti-krizu-navkolo-ukrayini/>
3. Російські інтернет тролі змінюють стратегію з втручання у вибори у США // <https://www.dw.com/uk/>
4. Pinker, Steven. The media exaggerates negative news. This distortion has consequences // <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/17/steven-pinker-media-negative-news>

Democratic Rhetoric and the Military Context: On Public Definitions and the Restoration of the Territorial Integrity of Ukraine

Danylenko Sergii

Abstract. Dealing with the consequences of external military intervention, as in the case of Russia's aggression against Ukraine, provides for the use of a set of definitions recognised not only by the parties thereto but also by third parties, which make them part of their active vocabulary. In accordance with their worldview, legal awareness, values, and standards, the parties use a certain lexical resource and broadcast it via global media. In such a case, a party which adopts from the outset the democratically-oriented position based on international law ends up in the "ethical dialogue trap," which the hostile party, not restricted by the generally recognised rules of international relations, may take advantage of, having at its disposal the more powerful media industry and taking to hoax and destructive manipulations. Therefore, the following notes deal with the issue of whether the democratic rhetoric of peacetime needs changing in the country at war, and how it can become appropriate to the military context.

Keywords: de-occupation of Crimea, hybridisation of democracy

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Копійка М.В.,
аспірантка кафедри
міжнародних медіакомунікацій
і комунікативних технологій,
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

***Анотація.** У статті розглядається проблема інституціонального концепту інформаційної безпеки України, аналізуються ключові нормативно-правові документи щодо визначення основних понять інформаційної безпеки та новітні положення законодавчих ініціатив, зумовлених неправомірними порушеннями інформаційного суверенітету держави в умовах російської агресії проти України.*

***Ключові слова:** інформаційний суверенітет, інформаційна безпека, законодавча база, Україна*

Політико-правове регулювання сфери інформаційної безпеки є важливим напрямом діяльності інституцій держави, зокрема в умовах неправомірної анексії Криму та гібридної війни на Сході України. Наразі держава має забезпечити встановлення єдиних і обов'язкових принципів регулювання інформаційного потенціалу в національному законодавчому полі, визначення нормативних засад і меж діяльності різних акторів в інформаційному просторі України, захист інтересів України та інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, модифікації чи руйнації, створення сучасної системи інформаційної безпеки у повному розумінні цього концепту [1, с. 246].

До системи політико-правових документів української держави, які регулюють інформаційну діяльність, зокрема й забезпечення інформаційної безпеки, відносять універсальні та спеціальні принципи і норми, зафіксовані як у конвенціях, міжнародних договорах та угодах, резолюціях, деклараціях і рекомендаціях, статутах, актах та директивах міжнародних організацій та двосторонніх документах, які імплементовані у національне законодавство, так і принципи нормативних документів чинного законодавства України щодо інформаційної політики та інформаційної безпеки, які були розроблені за роки незалежності [2].

Основними принципами, які стосуються інформаційної безпеки у міжнародно-політичному вимірі, вважаються: принцип суверенної рівності держав у сфері використання інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційного суверенітету держави та рівноправної участі у переговорних процесах щодо встановлення і кодифікації документів у сфері інформаційної безпеки; принцип невтручання у внутрішні справи інших держав, який передбачає неприпустимість інформаційної інтервенції і втручання у внутрішні справи держав з метою поширення ворожої пропаганди та деструктивної інформації; принцип заборони застосування сили або загрози силою, який забороняє використання інструментів інформаційного впливу проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави; принцип територіальної цілісності та непорушності кордонів, який стосується визначення меж національного інформаційного простору; принцип дотримання фундаментальних прав і свобод людини, який визначає конституційні та спеціальні норми щодо свободи слова та вільного обігу інформації, незалежності і плюралізму мас-медіа, свободи вираження, заборони цензури та захисту конфіденційності інформаційних ресурсів; принцип міжнародного співробітництва, який зобов'язує держави співробітничати задля зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, розвитку глобальної інфраструктури з метою досягнення політичних, економічних і соціокультурних інтересів людства [1, с. 365].

Як свідчить аналіз інституціонального концепту інформаційної безпеки України, правові засади системи інформаційної безпеки становлять Конституція України та чинні законодавчі акти, зокрема: Закон України «Про інформацію» (у редакціях 1992 - 2017 рр.). Закон України «Про основи національної безпеки України» (у редакціях 2003-2018 рр.), Закон України «Про національну безпеку України» (від 21 червня 2018 р.), Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.», Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.), Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України (2016 р.), Стратегія кібербезпеки України (2016 р.), Доктрина інформаційної безпеки України (2017 р.) тощо, якими закладено інституціональні, організаційні та прикладні основи для формування системи забезпечення інформаційної безпеки держави [3-4].

Експерти підкреслюють, що наразі значної актуальності набуває тлумачення «інформаційного суверенітету», що вперше було запропоновано і скориговано у Законі України «Про інформацію» (у редакціях 2002 - 2017 рр.), де зазначалося, що «основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси (ст.53), під якими розуміється вся належна державі інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення. Тобто, Україна самостійно формує інформаційні ресурси на своїй території і вільно розпоряджається ними, за винятком випадків, передбачених законами і міжнародними договорами», а «інформаційний суверенітет України забезпечується виключним правом власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету, створенням національних систем інформації, встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України, використанням інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами» (ст.54). Водночас змінами, внесеними до цього закону 2011 р., ці статті були виключені [5-6].

У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначаються такі загрози національним інтересам і національній безпеці України в інформаційній сфері, як: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації, поширення засобами масової інформації повідомлень про акції насильства і жорстокості, кіберзлочинність та кібертероризм, розголошення інформації, яка становить державну таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави, маніпулювання суспільною свідомістю шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [7].

Фахівці наголошують, що інформаційна безпека в загальній системі національної безпеки України відіграє надважливу роль, оскільки в сучасному світі інформація зазнає постійних якісних та кількісних змін, вважається найціннішим глобальним ресурсом, а інформаційна безпека стала невід'ємним чинником будь-яких процесів у державі та суспільстві. Крім того, захист національного інформаційного простору, йдеться у наукових розвідках, визначається як вагоме політичне поняття, яке у вартісній шкалі соціальних цінностей посідає стабільну позицію після державної незалежності. Таким чином, у контексті сучасних гібридних викликів та загроз вбачається, що захист національного інформаційного середовища української держави ґрунтується насамперед на сукупності регулятивних норм і принципів законодавчої бази,

діяльності регулятивних інститутів та зобов'язаннях і відповідальності політичних і державних акторів [8].

Враховуючи, що у сфері інформаційної безпеки, окрім позитивних, склалися й негативні тенденції, які посилюють загрози для національних інтересів України, найважливішою проблемою інформаційної безпеки держави вважається формування її стратегій та визначення пріоритетів задля забезпечення адаптації українського суспільства та держави до реалій європейської інтеграції і європейської системи інформаційної безпеки. Про це свідчить ухвалення Доктрини інформаційної безпеки України (2016 р.), в якій було визначено основні засади інформаційної безпеки держави в контексті міжнародного співробітництва, принципи інформаційної безпеки України, представлено типологію інформаційних загроз для всіх сфер життєдіяльності суспільства та напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України. У документі наголошується, що пріоритетами державної політики в інформаційній сфері, зокрема, є створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них, удосконалення повноважень державних регуляторних органів щодо інформаційного простору держави, забезпечення відповідного рівня спроможності держави протидіяти реальним та потенційним загрозам для національних інтересів України в інформаційній сфері, створення та розвиток структур, які відповідають за інформаційно-психологічну безпеку та захист технологічної інфраструктури, забезпечення повного покриття території України цифровим мовленням, передусім прикордонних і тимчасово окупованих територій тощо [9].

Наразі нагальні завдання держави спрямовані на реалізацію комплексу заходів щодо забезпечення належної прозорості та інформаційної відкритості в діяльності політичних інститутів України, впорядкування структури та системи функціонування державних органів, що формують політику інформаційної безпеки та забезпечують створення цілісного нормативно-правового поля з регламентації розвитку національного інформаційного простору і відповідних сучасних технологій, забезпечення прав людини, суспільства і держави на інформацію, посилення ролі держави як рівноправного актора безпекових інформаційних відносин тощо. Держава вимушена формувати пріоритети своєї політики щодо міжнародного та національного інформаційного простору в умовах зовнішньої агресії з боку РФ та з врахуванням реалій інформаційного протиборства з усіма його можливими наслідками [10].

Відтак, інституціональний концепт інформаційної безпеки України розкривається через розробку та впровадження цілеспрямованої системної політики захисту національних інтересів, а також через стратегії держави, інноваційний розвиток якої можливий тільки за умови належного забезпечення її інформаційного суверенітету.

Список використаних джерел:

- 1.Фролова О.М. Інформаційна та кібербезпека України// Міжнародна інформаційна безпека: теорія і практика. Підручник //Макаренко Є.А, Рижков М.М., Ожеван М.М., Кучмії О.П., Фролова О.М., – К.: «Центр вільної преси», 2016. – с.244-274
- 2.Баровська А. Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/572/>
- 3.Зозуля О.С. Наукові основи систематизації законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки України / О.С. Зозуля // Державні механізми реагування на виклики та загрози внутрішньополітичній стабільності: матеріали круглого столу (Київ, 23 жовт. 2015 р.) / За ред. Г.П. Ситника, Л.М. Шипілової. –К.: НАДУ, 2016. – с. 94-96.
- 4.Косиця О.О. Інституціональний механізм системи інформаційної безпеки [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.pap.in.ua/4_2016/45.pdf
- 5.Дубов Д.В. Проблеми нормативно-правового забезпечення інформаційного суверенітету в Україні [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http:// www. niss. gov.ua/articles/1466/](http://www.niss.gov.ua/articles/1466/)
- 6.Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110106/page2>
- 7.Про національну безпеку України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241)
- 8.Ожеван М.А. Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії//Стратегічні пріоритети, №3(20), К.:НІСД, 2011.- с.118-126
- 9.Указ президента України №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [Електронний ресурс].- Режим доступу: [https:// www. president. gov. ua/ documents/472017-21374](https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374)
- 10.Законопроект «Про внесення змін до законів України щодо інформаційної безпеки». [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2588537-radi-proponuut-zakripiti-u->

Institutional concept of informational security of Ukraine

Kopiika M.V., PhD student at the Department of International Information, Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), kopiikams@gmail.com

Abstract. The article considers the problem of the institutional concept of Ukraine's information security and analyzes key regulations on the definition of the basic concepts of information security and recent provisions of legislative initiatives brought about by unlawful violations of the state information sovereignty. In terms of ensuring national information security, the Doctrine of Information Security of Ukraine (2016) is an important document, which states the priorities of the state policy in the information field, such as creating an integrated system for assessing information threats and rapidly responding to them; improving the powers of state regulatory bodies for the state to respond to real and potential threats to Ukraine's national interests in the information field; and ensuring that digital broadcasting can be accessed throughout Ukraine, especially in borderline areas and temporarily occupied territories. The concept of information security for Ukraine is explained through its existence as a sovereign and stable state, and through the development and implementation of a purposeful systemic policy to protect its national interests from external and internal information threats.

Key words: information sovereignty, information security, legislative framework, Ukraine.

ГІБРИДНА ВІЙНА ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Кучмій О.П.

к.політ.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної інформації,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м.Київ, Україна

Анотація: У публікації розглянуто актуальне питання гібридної війни Російської Федерації проти України, визначено базові складові нового типу агресії та проаналізовано інформаційний вимір гібридної війни на прикладі кібератак на критично важливі об'єкти інфраструктури України. Доведено, що гібридна війна є не тільки новим методом протиборства, а й становить виклик для міжнародного гуманітарного права. Найбільш суттєвим є аспект гуманітарних наслідків впливу кіберзагроз, наприклад, внаслідок виведення з ладу систем автоматизованого управління або навігації, що може призвести до масштабних гуманітарних криз.

Ключові слова: гібридна війна, кібервійна, міжнародне гуманітарне право, міжнародне гуманітарне співробітництво, ПАРЄ, Україна, Росія

Пришвидшена модернізація засобів ведення війни та трансформація методів і стратегій протиборства обумовлені подальшим інформаційним та науково-технологічним розвитком. Досягнення науки і техніки не тільки відкривають нові можливості для поступального розвитку світу, а перетворюються на вкрай ефективні засоби протиборства. Таким чином, сьогодні інформаційний простір, в цілому, і кіберпростір, зокрема, розглядаються багатьма державами як новий вимір геополітичного протистояння. Особливого значення цей феномен набуває в контексті зростання загрози масштабної світової гібридної війни, суттєвою складовою якої виступають кібервійни та інформаційно-психологічні операції.

Так звана «українська криза», яка насправді є яскравим прикладом військової агресії РФ із застосуванням широкого спектру методів гібридної війни, показала, що міжнародна спільнота не готова адекватно реагувати на можливості застосування гібридних методів протиборства, а норми міжнародного гуманітарного права не завжди є ефективним методом стримування подібних форм агресії у сучасних міжнародних відносинах. Поява ускладнень із застосуванням норм діючого

міжнародного права обумовлена самою природою гібридних війн, що передбачають ситуативне застосування найрізноманітніших методів ведення війни – від звичайних та нетрадиційних засобів ведення війни, що не застосовується в умовах традиційної війни, – до використання новітніх нетрадиційних озброєнь, зокрема, різноманітних методів інформаційного протиборства. Так, кібернетична зброя, що передбачає використання комп'ютерів та комп'ютерних систем для завдання удару по інформаційним системам супротивника, процесам, ресурсам та іншим критично важливим структурам з метою підризу політичної, економічної, соціальної системи, масованої психологічної обробки населення, дестабілізації суспільства і держави, а також примусу держави до ухвалення рішень в інтересах держави-агресора, може поєднуватися з методами ведення кінетичних операцій, що суттєво ускладнює застосування норм гуманітарного права та подальше надання гуманітарної допомоги. Реальні і потенційні гуманітарні наслідки застосування інформаційних загроз викликають занепокоєння як окремих держав, так й світової спільноти в цілому. Зокрема, атаки на критично важливі об'єкти цивільної інфраструктури можуть використовуватися для дестабілізації суспільства або спричинення масштабних гуманітарних криз чи катастроф (у тому числі, екологічних) внаслідок виведення з ладу систем постачання електроенергії та води, систем транспортної навігації, систем автоматизованого керування підприємствами хімічної індустрії та атомної енергетики [1].

Зазначимо, що за даними експертів, кібератаки на інформаційні системи державних установ та критично важливі об'єкти інфраструктури України мали ознаки складних багатокрокових високоефективних операцій організованих угруповань типу Advanced Persistent Threat (APT), що вказує на свідоме ураження російськими спецслужбами та хакерами життєво важливих та значимих цивільних об'єктів [2]. З російського боку проти України діють численні хакерські групи, зокрема, Sandworm, «Кіберберкут», «Спрут» (з території ДНР) тощо. Група CERT-UA (Computer Emergency Response Team of Ukraine) при Державній службі спецзв'язку тільки у 2014 році зафіксувала 216 кібератак ззовні (більше половини з них – на державні установи), а у 2015 році – в півтора рази більше. За останні три

роки проросійські хакери постійно здійснювали масовані напади на сайти Адміністрації Президента, Кабміну, Держспецзв'язку, портали облдержадміністрацій, де хакери завантажували антиукраїнський контент і радянську символіку. Але найнебезпечніша кібер-диверсія відбулася 23 грудня 2015 року, коли було завдано масований удар енергетичному сектору України за допомогою шкідливого програмного забезпечення BlackEnergy, що призвело до відключення енергії в 103 населених пунктах на Заході України. Американські експерти встановили, що ця масована диверсія була здійснена з боку РФ [3]. А вже в січні 2016 року була атакована комп'ютерна мережа, що відповідає саме за управління повітряним рухом аеропорту «Бориспіль» [4].

В умовах поширення практики ведення гібридних війн стає складно застосувати норми міжнародного гуманітарного права у питаннях визначення початку та завершення конфлікту, кола його учасників, вирішення питання окупації та гуманітарної діяльності у зонах конфлікту, визначення географічних меж застосування міжнародного гуманітарного права та регулювання використання різних типів озброєнь. Незважаючи на те, що нові технології ведення воєнних дій спеціально не регулюються договорами міжнародного гуманітарного права, їх розвиток та використання у збройних конфліктах відбувається не у правовому вакуумі, а відповідно до існуючих норм, що регулюють питання ведення воєнних дій. Водночас виникають складності у тлумаченні та застосуванні діючих норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку з унікальними характеристиками сучасних видів озброєнь, неможливістю передбачити їх використання та спрогнозувати потенційні гуманітарні наслідки їх застосування [5].

Особливістю сучасної гібридної війни проти України є використання нових форм військово-політичної агресії, які мають усі необхідні формальності або забезпечуються ґрунтовним «юридичним прикриттям». Наприклад, захоплення Криму і анексія частини української території була «легітимізована» через проведення референдуму, волевиявлення під час якого контролювалося та забезпечувалося силами спеціальних операцій збройних сил РФ. При здійсненні російської агресії на Донбасі в 2014 р. кремлівське керівництво планувало

застосувати технології миротворчої місії за мандатом Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ або Ташкентська угода). Однак реакція світової спільноти та економічні санкції завадили реалізації цих планів [6].

У цьому контексті важливим стало ухвалення ПАРЄ у квітні 2018 р. Резолюції «Правові проблеми, пов'язані з гібридною війною і зобов'язаннями щодо дотримання прав людини» [7]. У документі, зокрема, зазначається, що сьогодні державам все частіше доводиться стикатися з таким явищем, як «гібридна війна», яка заснована на поєднанні військових і невійськових засобів, таких як кібератаки, масова дезінформація, поширення фейкових новин. Особливо небезпечні кібератаки, оскільки вони можуть вразити стратегічну інфраструктуру країни, наприклад, енергосистему, систему управління повітряним рухом або атомні електростанції. Тому «гібридна війна» може дестабілізувати й підірвати життя всього суспільства, призвести до численних втрат. Використання методів гібридної війни призводить до виникнення «правової асиметрії», оскільки сторони, що ведуть гібридну війну, як правило заперечують свою відповідальність за гібридні операції й намагаються уникнути правових наслідків своїх дій. Вони користуються прогалинами і складністю законодавства, діють на межі закону і в нерегульованих просторах, використовують законодавчі бар'єри і готові йти на грубе порушення правових норм, породжувати плутанину і двозначність, щоб замаскувати свої дії. Сторони гібридної війни також уникають відкритого застосування сили, яке означало б досягнення межі, необхідної для початку застосування вищевказаних норм, у результаті чого створюється «сіра» правова зона. Таким чином, ПАРЄ закликає держави утримуватися від розв'язання гібридних воєн у міжнародних відносинах і в повному обсязі дотримуватися положень міжнародного права, зокрема принципів суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності кордонів.

Ухвалення подібних документів дозволяє доносити до світової спільноти ідеї про неприпустимість вживання методів гібридної війни та потенційні наслідки використання таких методів протиборства для міжнародної системи підтримання миру і безпеки. Важливим є також наголошення на потребі вироблення адекватних

механізмів співпраці між усіма зацікавленими сторонами задля подолання негативних наслідків здійснення агресії методами гібридної війни, а також перегляд і модернізацію існуючих норм міжнародного гуманітарного права відповідно до сучасних реалій.

Список використаних джерел:

1. Дрёге К. Слезай с моего облака: кибернетическая война, международное гуманитарное право и защита гражданских лиц [Електронний ресурс] / К. Дрёге // Международный журнал Красного Креста. – 2014. – Том 94. – Режим доступу: https://www.icrc.org/rus/assets/files/review/2012/02_corduladroege_for_web.pdf.

2. Уроки гібридного десятиліття: що треба знати для успішного руху вперед [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation-2019/02.2019/Hybrid_10.pdf.

3. Пашков М. Російська інформаційна експансія: український плацдарм [Електронний ресурс] / М.Пашков. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_Information_Warfare_ukr.pdf.

4. Прудка Н. Кібервійна проти України. Перші жертви і висновки [Електронний ресурс] / Н.Прудка. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/334262-kibervijna-proti-ukrajini.-pershi-zhertvi-i-visnovki.html>.

5. Международное гуманитарное право и вызовы современных вооруженных конфликтов. Доклад XXXII Международной конференции Красного Креста и Красного Полумесяца [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icrc.org/ru/document/mezhdunarodnoe-gumanitarnoe-pravo-i-vyzovy-sovremennyh-vooruzhennyh-konfliktov>.

6. Курбан О. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах [Електронний ресурс] / О.Курбан // Інформаційне суспільство. – 2016. – Вип.23. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/is_2016_23_15.pdf.

7. Resolution 2217 Legal challenges related to hybrid war and human rights obligations 2018. Parliamentary Assembly. Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24762&lang=en>.

Hybrid war against Ukraine as a challenge for International Humanitarian Co-operation

Kuchmii Olena

Abstract: The article explored the actual problem of the Russian hybrid war against Ukraine/ It is noted the basic components of a new type of aggression and the information

dimension of the hybrid war on the example of cyber attacks on critical infrastructure of Ukraine. It is proved that a hybrid war is not only a new method of confrontation but also a challenge to the international humanitarian law. The most significant aspect is the humanitarian consequences of the impact of cyber threats, which could lead to large-scale humanitarian crises.

Key words: hybrid war, cyberwar, international humanitarian law, international humanitarian cooperation, PACE, Ukraine, Russia.

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Макаренко Є.А.,
д.політ.н. проф., професор кафедри
міжнародних медіакомунікацій
і комунікативних технологій,
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м.Київ, Україна

Анотація. У статті аналізується протидія російській пропаганді в Європі, зокрема поширення недостовірної інформації про Україну, як на рівні діяльності наднаціональних інститутів, так і на рівні урядів та безпекових відомств провідних європейських країн.

Ключові слова: пропаганда, протидія, ЄС, РФ, країни Європи.

Конфліктогенність пострадянського простору, агресія РФ проти України спонукали ЄС до модернізації безпекової політики та програми Східного партнерства з огляду на посилення інформаційного тиску РФ на громадську думку і політичні рухи в європейських країнах. Як зазначав голова Європейської ради Д.Туск, в Європі активно здійснюється програма щодо протидії дезінформації та антиєвропейській пропаганді на основі ініціативи про подолання асиметричності європейського інформаційного простору, поглиблення співпраці аналітичних центрів ЄС щодо поширення правдивої інформації про українську кризу і дії української влади.

Зокрема, Європарламент у 2016 р. прийняв резолюцію про посилення боротьби з російською пропагандою, зважаючи на те, що Росія надає фінансову підтримку європейським опозиційним політичним партіям і організаціям, використовує двосторонні міждержавні відносини для роз'єднання членів європейського співтовариства. На основі резолюції ЄС має намір застосувати стратегію «м'якої сили» для протидії російській деструктивній політиці, яка спричиняє нестабільність в Європі [1-2].

Оскільки Росія має широку програму дезінформації та антиєвропейської пропаганди, ЄС та країни-члени організації, на погляд наднаціональних інститутів ЄС, мають об'єднати зусилля на рівні постійного співробітництва установ, аналітичних центрів та дослідницьких інституцій Європи щодо надання правдивої

інформації про конфлікт в Україні. Так, спеціальна європейська група по боротьбі проросійськими «фейками» повідомила про більш, ніж 5 тисяч випадків російської дезінформації з 2015 р., з яких більше 2 тисяч - стосувалися України. Після аналізу фейкових повідомлень експерти також визначили, що дезінформаційна кампанія по Азовському морю почалася майже за рік до листопадової атаки російських підрозділів на українські кораблі [3-4].

Колишній комісар ЄС із політики сусідства й розширення Ш. Фюле, виступаючи в Європарламенті на круглому столі з перспектив розширення та поглиблення інтеграції ЄС на період до 2025 р., закликав не згортати політику розширення, бо саме вона є наймогутнішим важелем реформування країн-сусідів. Крім того, в інтерв'ю Радіо Свобода Ш. Фюле зазначив: «...мій заклик з приводу дезінформації і пропаганди такий, що це - наше спільне питання, і якщо ми, європейці, то нам треба бути більш серйозними у використанні нашого найпотужнішого інструменту - реальної трансформації цих країн-сусідів і відповідного висвітлення цих процесів».

Якщо йдеться про Україну, підкреслив Ш.Фюле, яка в цьому партнерстві також посідає особливе місце, то я б сказав: «В Україні відбувається гібридний конфлікт, в якому інформаційна війна та пропаганда відіграють дуже важливу роль і мають на меті породити в нас сумніви в тому, чи можуть демократія, демократичні принципи забезпечити пристойне життя та процвітання у ХХІ ст. Така війна є надзвичайно небезпечною, тому що під прикриттям стратегії «руського миру» помітні спроби розколювання суспільства зсередини, в той час як пропагандистські акції російського уряду вводять в оману міжнародне співтовариство про події в Росії, Україні та інших країнах світу. РФ прагне посилити вплив не тільки на своїх «співвітчизників» за кордоном, але й чинить тиск на вільні, незалежні медіа, створює загрозу для загальноприйнятих стандартів в інформаційній сфері. Ворожа пропаганда ставить під сумнів загальні європейські демократичні цінності, створює спільні виклики для країн ЄС і трансатлантичних союзників. Перший і єдиний ефективний спосіб, як відповісти на виклики, створені пропагандою Російської Федерації, це поліпшити якість контенту засобів масової інформації та незалежність медіа» [5].

У відповідь на рішення ЄС щодо посилення протидії агресивній пропаганді РФ на рівні країн - членів інтеграційного об'єднання було створено спеціальні установи і підрозділи: зокрема у Великій Британії (Національний підрозділ Ради

національної безпеки для протидії «дезінформації» іноземних держав в цілому і Росії зокрема), у Франції - спеціальні державні інституції та громадські організації (Об'єднання українців Франції), у ФРН до протидії залучені спеціальні відомства, урядові установи та впроваджені програми для боротьби з фейковими новинами

У Великій Британії прем'єр-міністр Т.Мей (2018 р.) ухвалила рішення наділити Раду національної безпеки держави правом утворити новий національний підрозділ для протидії «дезінформації» іноземних держав. У заяві прес-секретаря прем'єр-міністра Британії було зазначено, що світова спільнота живе у добу «підроблених новин», які поширюються передусім російськими мас-медіа, оскільки «Росія прагне розгортати свої державні медіа-організації в Європі для вироблення фейкових новинних сюжетів і фотографій, щоб посіяти розбрат на Заході і підірвати демократичні інститути». Загалом, Велика Британія змогла активно протидіяти російській дезінформації та сформулювати чіткий і послідовний контент для світових медіа на підтримку своєї позиції [6-7].

У парламенті Франції було представлено законопроект про боротьбу з фейками у мас-медіа, згідно з яким у разі виявлення таких новин діяльність засобів масової інформації, причетних до цього, буде припинятися судами за прискороною процедурою. До протидії російській пропаганді долучилося і Об'єднання українців Франції, яке започаткувало проект щодо поширення реальної інформації про події в Україні та спростування проросійських кліше серед французького суспільства, створивши сайт iduf.fr для французів та української діаспори. Голова Об'єднання Б.Білогоцький підкреслив: «...у Франції, все, що стосується України, пофарбоване московською пропагандою. Інформація є ненадійною або відвертою дезінформацією, не згадуючи вже про численні фейки. Тому сайт організації спрямований, в першу чергу, на французьких читачів, до яких ми намагаємося донести сучасну українську дійсність і стерти всі історичні кліше» [8-9].

Деструктивна пропаганда РФ вплинула і на політику ФРН щодо рейкових новин, враховуючи значні зміни у забезпеченні європейської безпеки. Канцлер Німеччини А. Меркель, урядові інституції і партії ХДС/ХСС, «Вільні ліберали», «Партія Союз 90/Зелені», зазначається у дослідженнях фахівців, послідовно підтримують Україну і виступають за жорсткий курс щодо пропаганди Росії в Європі. Водночас проросійськи налаштованими виявилися Соціал-демократична партія Німеччини, «Партія Лівих», «Альтернатива для Німеччини» і Націонал-демократична партія, з якими активно співпрацює і яких всіляко підтримує РФ. На

думку аналітиків, саме ФРН є пріоритетним об'єктом російської пропаганди в Європі, оскільки наявність в країні майже чотирьохмільйонної російськомовної меншини уможливує здійснення потужного впливу на політичну мотивацію цієї частини німецької спільноти.

Німецьке розвідувальне агентство повідомляло про вражаюче зростання російських пропагандистських та дезінформаційних кампаній, пов'язаних з російською групою зловмисників АРТ 28, також відомої як «Fancy Bear» або «Strontrium» і спрямованих на дестабілізацію німецького суспільства, та кібератаки, що потенційно можуть загрожувати німецьким урядовцям, парламентарям і представникам демократичних партій. На думку експертів, «...метою акцій було поширення невизначеності, зміцнення екстремістських груп і партій, ускладнення роботи федерального уряду і «послаблення або дестабілізація Федеративної Республіки Німеччина» [10-11].

Водночас, лідери ЄС та урядів країн-членів ЄС на саміті 21-22 березня 2019 р. після п'яти років незаконної анексії Криму підтвердили тверду позицію щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, домовились координувати зусилля з протидії зовнішньому втручання у виборчі процеси як в Україні, так і в Європейському Союзі, зокрема у сфері кібербезпеки та дезінформації.

Список використаних джерел:

1. EU vs Disinformation [Електронний ресурс] // EEAS East StratCom Task Force – 2015 – Режим доступу : <http://eeas.europa.eu/euvsdisinfo/>
2. Європарламент прийняв резолюцію про посилення боротьби з російською пропагандою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/world/countries/jevroparlament-prijnjav-rezoljutsiju-pro-posilennja-borotbi-z-rosijskoju-propagandoju-285725.html>
3. Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ms.detector.media/trends/1411978127/rekomendatsii_z_protidii_propagandi_taktichni_strategichni_dovgostrokovii_tsentr_analizu_evropejskoj_politiki_sera/
4. В ЕС выявили более 2 тысяч случаев российской дезинформации, связанных с Украиной <https://newsone.ua/news/politics/v-es-vyjavili-bolee-2-tysjach-sluchaev-rossijskoj-dezinformatsii-svjazannykh-s-ukrainoj.html>
5. Пропаганда Кремля сіє небезпечні сумніви щодо демократії – Штефан Фюле [Електронний ресурс]. // Радіо Свобода – 28 травня 2015 – Режим доступу:

krrudprom.ua/digest/Propaganda_Kremlya_s_nebezpechn_sumnvi_shchodo_demokrat__S_Htefan.html.

6. British army to create a unit against Russian propaganda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.voltairenet.org/article199602.html](http://www.voltairenet.org/article199602.html)

7. Russian broadcaster RT could be forced off UK airwaves [Електронний ресурс] // The Guardian. – 2018. – Режим доступу: [https:// www.theguardian. com/ media/ 2018/ mar/ 13/russian-broadcaster-rt-hits-back-at-threat-to-uk-licence](https://www.theguardian.com/media/2018/mar/13/russian-broadcaster-rt-hits-back-at-threat-to-uk-licence).

8. Франція закриватиме медіа, які розповсюджують російські фейки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// humanrights. org.ua/ material/ francija_ zakrivatime_ telekanali_ ta_ zmi_ jiaki_ rozprovsiudzhujiut_ rosijski_ fejki](https://humanrights.org.ua/material/francija_zakrivatime_telekanali_ta_zmi_jiaki_rozprovsiudzhujiut_rosijski_fejki)

9. У Франції вирішили боротись з російською пропагандою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// gazeta.ua/ articles /diaspora/_u-franciya-virishili-borotis-z-r](https://gazeta.ua/articles/diaspora/_u-franciya-virishili-borotis-z-r)

10. Gensing P., Stöber S. Pro-russische Netzwerke: Moskautreue Rechte [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// www. tagesschau. de/ inland/ neurechte-russland-101.html](https://www.tagesschau.de/inland/neurechte-russland-101.html)

11. Maassen H.-G. German spy agency warns of rise in Russian propaganda and cyber-attack [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/german-spy-agency-warns-of-rise-in-russian-propaganda-and-cyber-attacks/>

COUNTERING RUSSIAN PROPAGANDA IN THE INTERNATIONAL ARENA: THE EUROPEAN DIMENSION

Yevheniia A. Makarenko - Doctor of Science (Political Science), Professor of the Chair of International Information of the Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), makarenko_iweir@ukr.net

Abstract. The article analyses how Europe counters Russian propaganda, including the spread of false information about Ukraine, at the level of both supranational institutions and the governments and security agencies of leading European countries.

In response to the EU's decision to intensify efforts at combatting Russia's aggressive propaganda at the level of EU member states, special agencies and units have been created. In particular, in the United Kingdom, a dedicated unit has been set up within the National Security Council, designed to counter "misinformation" of foreign states in general and Russia in particular; in France, there are dedicated government agencies and NGOs (including the Association of French Ukrainians); and in Germany, dedicated departments, government agencies and programs seek to combat fake news.

Key words: propaganda, counteraction, EU, Russian Federation, European countries.

ПРОБЛЕМА ПРОТИДІІ КРИМСЬКИМ НАРАТИВАМ КРЕМЛІВСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Ожеван М.А.,
доктор філософських наук, професор,
головний науковий співробітник,
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентові України,
м. Київ, Україна

Анотація: *Досліджуються основні наративні та контрнاراتивні дискурси, які використовують в інформаційній війні проти України кремлівські пропагандисти з метою виправдання анексії Кримського півострова.*

Особливо акцентується на необхідності протидії наративам ксенофобії, один з яких пов'язаний з «історією» щодо створення на території Криму єврейської держави (Кримської Каліфорнії, Нової Хазарії).

Ключові слова: *маніпулювання свідомістю, наративи, контрнاراتиви, Кримська Каліфорнія, Нова Хазарія.*

Наративи – семіотичні засоби, до яких вдаються політичні та інші актори, щоб сконструювати й передати на рівні людських відчуттів, сприйняття та уявлень смисли й значення різноманітних життєвих стратегій. Наративи - неодмінний й інструмент соціально-політичного конструювання та маніпулювання.

За рівнями соціальності, у яких наративи використовуються, вони поділяються на мегагاراتиви, мезонаративи й мікронаративи. Особливим випадком є наративи мегарівня: «стратегічні наративи» або ж гранд-наративи, панівні наративи, мета-наративи (англ. «Grand Narratives»; «Master Narratives»; «Metanarratives»). Аудиторії призначення таких гранд-наративів можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. У будь-якому разі, без наративів неможливі стратегічні комунікації і взагалі будь-які перековувальні інформаційні впливи, які творять великі людські спільноти.

В інформаційних війнах кожен значимий меганаратив наражається на контрмеганаратив.

Наочною ілюстрацією подібного наративного зіткнення є інформаційна війна України й Росії довкола Кримської проблеми. «Коренем» цієї та інших подібних проблем в остаточному підсумку є небажання російського керівництва всерйоз

сприймати молоду українську державність і українську націю, на слушно звернули увагу автори однієї з доповідей британського Королівського інституту міжнародних відносин «Chatham House» [1].

На одному з блогів російського «Живого журналу» проводиться паралель між розпадом СРСР та поділом Німеччини: ««Крим і більша частина України – це завжди земля Росії. Поділ провели вороги Росії, які створили необхідний інформаційний фон і розрізали СРСР (Росію) на частини. Відокремлення України й Білорусії, - це те ж саме, що поділена Німеччина - ФРН і НДР. Народ проти подібного поділу» [2].

Навіть у ліберально-демократичний (єльцинський) період розвитку новітньої російської державності, у 1993 р. шеф російської дипломатії Андрій Козирев заявляв, що Росія залишає за собою право втручатися у внутрішні справи колишніх радянських республік («близького зарубіжжя»). На той час із-за слабкості РФ вдавалася головно до методів «м'якого насильства» й заохочення сепаратистських рухів. Але, щойно Росія «піднялася з колін», вона почала використовувати методи збройного насильства. Першу пробу загарбання українського острова Тузла на нібито некерованих з Кремля засадах було здійснено в 2003 р. Згодом те ж саме сталося в Криму в лютому-березні 2014 р., коли не ідентифіковані «ввічливі люди» надали підтримку «народному волевиявленню» народів Криму, а Федеральним Зборам РФ нічого іншого не залишалось як внести в Конституцію РФ 18 березня 2014 р. запис про нового-старого суб'єкта Федерації. При цьому примножуються байки про «відновлення історичної справедливості» як щодо самого Криму, так і щодо його мешканців.

Передача Кримської області РРФСР до складу УРСР відбулася 19 лютого 1954 р. на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР. Формально-ідеологічним наративним підґрунтям такої акції стало святкування 300-річчя «возз'єднання» України з Росією («Переяславської Ради») в січні того ж таки 1954 р. Кримську область було передано Україні з наступним формулюванням: *«Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість та тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю та Українською РСР»*. Тут варто

акцентувати на тому, що йшлося не тільки про «господарство», але й про «культурні зв'язки».

У РФ путінського періоду у конспірологічних колах набула популярності версія, відповідно до якої, передача Криму до складу України була задумана не «зрадником» Микитою Хрущовим, а «геніальним стратегом» Йосипом Сталіним й була історично обумовленою небажанням СРСР повертати єврейській громаді США та інших країн Заходу кошти отримані під проект «Кримська Каліфорнія» («Crimean California»), - створення в Криму й південних областях України й Росії (Херсонська та Миколаївська область; деякі регіони Краснодарського краю включно із Сочі) єврейської держави – Ізраїлю («Кримської Каліфорнії», «Нової Хазарії» тощо). Після створення такої держави в 1948 р. у Палестині кошти усе рівно треба було повертати. Оскільки Україна була формально незалежною від СРСР державою (суверенним членом ООН тощо), то й проблема повернення коштів нібито відпадала сама по собі. Розкрутка цього нарративу дозволяє кремлівським пропагандистам підсунути пересічному реципієнтові масової інформації квазілогічний висновок: Україні не ображатися треба на Росію у зв'язку з анексією Криму, а навпаки – дякувати їй, бо вона позбавила таким чином Україну тягаря зобов'язань перед світовою єврейською громадою. Принаймні, саме так виглядає ця історія в тлумаченні Михайла Полтораніна, який у першому єльцинському уряді видав розсекречуванням радянських архівів і який часто виступає з подібними «байками» на різних сумнівної якості телеканалах [2].

Описуючи розгортання у часі (2014-2019 рр.) російської кампанії дезінформації, покликаної виправдати анексію Криму, Європейська робоча група із стратегічних комунікацій («East StratCom Task Force») виокремлює у матеріалі «EU VERSUS DESINFO» наступні провідні пропагандистські теми та характерні для них нарративи [3].

1. Зразка 2014 року:

1.1. «Героїчний Севастополь» звернувся до Володимира Путіна із закликом «захистити російську землю».

1. 2. Жодних російських військових в Криму немає («Ихтамнет»).

- 1.3. США хотіли захопити Крим (за сприяння київських «посіпак»).
- 1.4. Росія врятувала кримчан від «українських фашистів».
- 1.5. Крим прийняв тисячі біженців з України.
- 1.6. Міжнародна організація авіаперевізників ІСАО визнала приналежність Криму до РФ.
- 1.7. ЄС визнала (чи колись визнає) Крим російським.
- 1.8. Україні Крим дістався незаконно.

2. Зразка 2015 року:

- 2.1. Крим повернувся на Батьківщину.
- 2.2. США готуються до вторгнення в Крим.
- 2.3. Крим ніколи не був українським.
- 2.4. Євродепутати масово відвідують Крим.
- 2.5. Ватикан відокремив Крим від України.
- 2.6. Кримські татари продають зброю злочинній державі ІДІЛ.
- 2.7. Заклик кримських татарів до блокади Криму виходить із Туреччини.

3. Зразка 2016 року:

- 3.1. Жодної російської окупації Криму) немає.
- 3.2. Крим є об'єктом постійних терористичних атак.
- 3.3. У Криму діє підпільна турецька розвідувальна мережа.
- 3.4. Брюссель прагне відмовитися від санкцій, накладених на Росію.
- 3.5. США планують розпочати кримську воєнну кампанію.
- 3.6. Каталонія визнає Крим частиною Росії.
- 3.7. Київ може скинути на Крим ядерну бомбу.
- 3.8. ЄС започаткував «візовий геноцид» для мешканців Криму.

4. Зразка 2017 року:

- 4.1. Росія забезпечила мешканцям Криму високий життєвий стандарт.
- 4.2. Анексія Криму була необхідністю, оскільки Київ хотів розпочати війну проти Росії.
- 4.3. У Криму спостерігається український туристичний бум.
- 4.4. Україна втратила Крим, бо НАТО розширюється на Схід.

- 4.5. Доповідь ООН щодо Криму побудована на брехні.
- 4.6. Анексія Криму є наслідком заборони Києвом російської мови.
- 4.7. Україна не проти обміняти Крим на Придністров'я.

5. Зразка 2018 року:

- 5.1. Крим відвідала німецька офіційна делегація.
- 5.2. Американські шпигунські літаки помічені неподалік від Криму.
- 5.3. Крим був російським впродовж 235 років.
- 5.4. Україна планує відокремитися від Криму су доходним каналом.
- 5.5. Україна готує інформаційну атаку на Крим.
- 5.6. Американська й норвезька офіційні делегації відвідали Крим.
- 5.7. Український МЗС підтримав «водний геноцид» мешканців Криму.
- 5.8. Крим відкрив своє офіційне представництво у Брюсселі.

6. Зразка 2019 року:

- 6.1. П.Порошенко готує провокації неподалік від Криму, щоб зірвати виборчу кампанію.
- 6.2. Україна, США і ЄС фактично визнали возз'єднання Криму з Росією.
- 6.3. Російська анексія Криму попередила пропольський державний заколот у Білорусі.
- 6.4. П.Порошенко хоче торгувати з Кримом в обмін на членство в ЄС та НАТО.
- 6.5. Реуніфікація Росії й Криму – це те ж саме, що возз'єднання Німеччини.
- 6.6. Різне ставлення Заходу до визнання Криму й Косово є свідченням «подвійних стандартів».

Неважко переконатися, що діапазон наративних дискурсів, які тут використано, є досить широким. Проте, у більшості випадків – якщо не явно, то завуальовано (латентно), - кремлівська пропаганда грає на наративах національних гордощів, імперської величі й водночас ксенофобії - антиукраїнства, антисемітизму, антитюркізму тощо.

При цьому досить активно експлуатується наратив Криму як «обіцяної землі» («земли обетованной»), нібито відведеної Росії самим Господом Богом. Адже тут, в древньому Херсонесі, прийняв християнство Князь Володимир. А, щоби ні у кого не

виникало сумнівів, що цей князь є не тільки і не стільки київським, скільки московським (історична хронологія тут не відіграє жодної ролі), йому терміново спорудили пам'ятник неподалік від Боровицької брами Кремля (церемонія відкриття відбулася 04 листопада 2016 р.).

Активно використовується наратив «героїчного Севастополя». Адже з цим містом пов'язана війна Російської імперії часів Миколи I з об'єднаними силами французів, британців та турок 1853-1856 рр., яка закінчилася поразкою Росії. Це місто Росія двічі у XX столітті втрачала на користь німців (у 1918 та 1942 рр.). Звідси евакуювалися на Захід в листопаді 1920 р. залишки врангелівських військ та громадян, вороже налаштованих до більшовиків.

У контексті великодержавного наративу функціонує кримська історія про Ялтинську нараду «Великої Трійки» (Ф.-Д.Рузвельт, У.Черчіль, Й.Сталін) від 04-11 лютого 1945 р., на якій СРСР було відведено роль однієї з провідних держав у повоєнному світовлаштуванні.

Принагідно варто зауважити, що «ялтинський наратив» активно використовує також українська пропаганда. Зокрема, з ініціативи відомого українського олігарха-мецената Віктора Пінчука від 2004 р. проводяться саміти «Ялтинська європейська стратегія» (YES). Зрозуміла річ, що після російської анексії Криму зустрічі довелося перенести з Ялти (Лівадійського палацу) до Києва.

На цьому тлі української проєвропейськості нинішнім кремлівським контрнاراتивом є за давнине в Росії ще від епохи російських царів, які намагалися європеїзувати країну («прорубували в Європу вікна»), антизахідництво й пов'язаний з ним страх перед «англосаксами» (у вульгарній версії - «наглосаксами»), який нинішня кремлівська пропаганда активно експлуатує для виправдання анексії Криму.

Список використаних джерел:

1. Russian Influence Abroad: Non-state Actors and Propaganda // Russia and Eurasia Programme, Chatham House. [Електронний ресурс] / John Lough et al.. 2014. – Режим доступу:

https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20141024RussianInfluenceAbroad.pdf

2. Битва за Хазарию. Крым. История 20 века. [Электронный ресурс]. - – Режим доступа до ресурсу: <https://ant-63.livejournal.com/75345.html>

3. The Wooden Anniversary of Crimean Annexation. 21 March 2019 // Disinformation Review. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://euvsdisinfo.eu/the-wooden-anniversary-of-crimean-annexation/>

The countering of Crimean narratives of Kremlin propaganda issues

Ozhevan Mykola

Abstract. The main narrative discourses which Kremlin propagandists used in order to justify the annexation of the Crimean peninsula are investigated.

Especially pay the attention to issues related to the xenophobia's narratives.

Key words: consciousness manipulation, narratives, counternarratives, Crime

ПРОТИДІЯ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ: ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Піскорська Г.А.

к.і.н., доцент,
доцент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю,
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Яковенко Н.Л.

д.і.н., професор,
професор кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби,
ІМВ Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Анотація: *Під ударом російської агресії опинилася не тільки Україна, але й інші країн Східного партнерства та країни-члени ЄС. В ЄС доволі чітко ідентифікували «гібридні загрози» та визначали заходи їх протидії. Гібридні впливи РФ мають схожі характеристики, а тому вироблені в одній країні заходи протидії можуть бути застосовані в інших. Поглиблення співробітництва України з ЄС для консолідованого протистояння гібридній агресії РФ є вкрай важливим.*

Ключові слова: *Україна, ЄС, РФ, гібридна війна, гібридні загрози, медіапростір, пропаганда.*

Особливістю війни гібридного типу є те, що вона ведеться замасковано з використанням переважно нелінійних тактик і націлена не на захоплення усєї території країни, а на встановлення контролю над державою, який досягається через вплив на населення, політикум, бізнес, силові структури. Тому гібридна війна стає помітною тільки після введення в дію військового компонента в явній або замаскованій формі. Гібридну експансію Російської Федерації було розпочато в серпні 2008 р. з 5-денної війни проти Грузії. У 2014 р. вона продовжилася в Україні [1].

Демонстративне ігнорування західних санкцій, контрсанкції, заперечення збройного вторгнення в Україну одночасно з демонстрацією ядерної міці, є підтвердженням того, що Росія не має наміру зупинитися. Понад те, реактивні та недостатні дії Заходу щодо Росії під час гібридної війни проти України, що триває, були загалом передбачувані, як і очікуваний ефект стомленості від санкційного

режиму проти РФ. В нинішніх умовах, коли Захід залишається несконсолідованим, коли в Європі дедалі більше поширюються антиамериканські настрої, з'являється унікальна ситуація. Тому Кремль не відступає від своєї агресивної мети, використовуючи усі доступні можливості, зокрема: посилення військового дисбалансу у Чорноморському регіоні на свою користь за рахунок мілітаризації Криму та демонстрація своєї ядерної потужності.

Особливістю гібридної війни Росії є так звана медіатизація – посилення інформаційного супроводу всіх інших силових та несилових способів ведення війни. При цьому дії Росії в інформаційній сфері та кіберпросторі не повинні розглядатися як окремі, відірвані від інших форм агресії, вони є додатковим супроводжуваним елементом. Це чітко можна простежити в доктрині Ге-расимова, керівника Генштабу Росії, який описує нові конфлікти та відповідну тактику їх ведення. Україна перебувала під посиленням інформаційним впливом з боку Росії задовго до початку відкритої агресії у 2014 р. Можна відзначити активізацію інформаційно-психологічної роботи у 2008–2009 рр. (після операції Росії з окупації грузинських територій). У підготовчий до агресії період основна інформаційна робота з боку Росії фокусувалася на східних індустриальних районах України і Криму, але також досягала окремих цільових груп в інших частинах України – державних службовців, інтелектуальних та культурних середовищ, людей старшого віку [2]. Втім, така активність РФ не викликала захисної реакції з боку українських органів влади та правоохоронних органів і не сприймалася як складова інформаційно-психологічної операції. Окрім відкритості, яку в даному випадку можна вважати ознакою уразливості, активній інформаційній агресії сприяла залежність національного інформаційного простору від іноземних медіа-корпорацій переважно російського походження. Це особливо проявилось в запрошенні російського топ-менеджменту на українські телеканали, засиллі російської телепродукції в українських кабельних мережах. В умовах мізерної підтримки вітчизняної кіно-індустрії всі національні та регіональні телеканали були заповнені російськими серіалами та фільмами, які транслювали проросійський наратив [2].

З 2007 по 2013 рр. тривав процес взяття російського медіапростору під контроль держави. Незалежні російські ЗМІ або купувалися прокремлівськими структурами, або закривалися. Наприклад, телеканал НТВ, який тривалий час вважався «рупором свободи слова», зараз є цілком провладним медіа. Бюджет Russia Today був збільшений з 30 до 100 млн. доларів США, а в останні роки він сягнув 250 млн. доларів США. З метою поширення інформаційно-пропагандистського продукту на закордонну аудиторію, на базі «РІА Новости» і радіокомпанії «Голос России» була сформована «МІА Россия сегодня», з бюджетом 99,7 млн. доарів. США у 2016 р., у складі якої був створений новий інформаційний інструмент Sputnik, що поширює інформацію більш як тридцятьма мовами у десятках країн, переважно європейських, досягнувши рівня місцевого ньюс-мейкера. [2].

Під ударом російської агресії опинилася не тільки України, але й інші країни Східного партнерства та країни-члени ЄС. Гібридні впливи РФ у цих країнах мають схожі характеристики, а тому вироблені в одній країні заходи протидії можуть бути застосовані в інших. Україна має найбільший досвід у протидії російській агресії гібридного характеру. Поглиблення міжнародного співробітництва для консолідованого протистояння гібридній агресії РФ є вкрай важливим.

В ЄС доволі чітко ідентифікували «гібридні загрози» та визначали заходи їх протидії. У 2016–2017 рр. було розроблено низку документів, включаючи Глобальну стратегію ЄС, Спільний рамковий документ з протидії гібридним загрозам [3] і Спільну доповідь Європейському парламенту і Європейській Раді з його імплементації [4], Оперативний протокол ЄС з протидії гібридним загрозам «EU Playbook», Спільний робочий документ «Східне партнерство – 20 очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуєтесь на головних пріоритетах та реальних результатах», доповідь Європейського парламенту «Протидія гібридним загрозам: Співпраця ЄС-НАТО» [5].

У Спільному рамковому документі зазначено, що ключові виклики миру і стабільності лежать у східному і південному сусідстві ЄС [6]. Втім, на відміну від згаданого документа Європарламенту, де чітко називаються РФ та ІДІЛ, не вказуються джерела цих викликів. Глобальна стратегія ЄС також зазначає, що «на

сході був порушений європейський безпековий порядок», та визначає причину – «порушення Росією міжнародного права та дестабілізація України». У Спільній доповіді Європейському парламенту і Раді наголошується, що «загрози все більше набувають неконвенційних форм». У Спільному рамковому документі гібридні загрози концептуально визначено як «поєднання примусової та підривної діяльності, традиційних і нетрадиційних методів (тобто дипломатичних, військових, економічних, технологічних), які можуть бути скоординовано використані державними чи недержавними суб'єктами для досягнення конкретних цілей, залишаючись на рівні нижче порогу формально оголошеної війни». У вищезгаданій доповіді Європейського парламенту гібридну війну визначено як «ситуацію, у якій країна вдається до відкритого використання збройних сил проти іншої країни на додаток до комбінації інших засобів (тобто економічних, політичних та дипломатичних)», а гібридну загрозу – як «явище, яке виникає внаслідок конвергенції та взаємозв'язку різних елементів, які разом утворюють більш складну та багатовимірну загрозу».

В ЄС класифікують сфери протидії таким загрозам: інформаційна сфера, енергетика, транспорт та інфраструктура, космос, військова сфера, охорона здоров'я і продовольча безпека, кіберпростір, фінансова сфера, промисловість, громадський або суспільний вимір. Слід зазначити, що в ЄС досить серйозно підійшли до виявлення гібридних загроз і запропонували створити Центр аналізу гібридних загроз ЄС (EU Hybrid Fusion Cell) в рамках Розвідувального і ситуативного центру ЄС (EU Intelligence and Situation Centre, EU INTCEN) Європейської служби зовнішньої дії. Саме на цю нову структуру, яка у травні 2017 р. набула повної оперативної здатності, покладається завдання збору, аналізу і доведення відкритої та закритої інформації стосовно індикаторів та попереджень про гібридні загрози. Цей Центр підводить гібридні загрози під єдиний європейський знаменник та доводить відомості про них, у тому числі й у формі «Гібридного Бюлетеня» (Hybrid Bulletin), до інституцій ЄС і країн-членів Євросоюзу. Одночасно було запропоновано створити Центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам, який був започатковано у квітні 2017 р. у Фінляндії [7], і який зосереджується на дослідженнях загроз такого

типу та механізмів протидії їм. Країни-джерела гібридних загроз, як визначають в ЄС, можуть використовувати вразливих членів суспільства, нав'язуючи їм радикальні та екстремістські ідеї через сучасні канали комунікації (пропаганда). Тому ключовим завданням в інформаційній сфері ЄС визначив підвищення рівня обізнаності суспільства та протидії пропаганді. Була створена Спеціальна група «Стратком Схід» (East Stratcom Task Force), запущений спеціальний проект EU-STRAT, який працює й по країнам Східного партнерства, а вилучення нелегального інформаційного контенту покладається, зокрема, на Антитерористичний інтернет-центр ЄС у складі Європолу.

У кібер-сфері ЄС схвалив Стратегію кібербезпеки ЄС, Європейський порядок денний безпеки, Директиву з мережевої й інформаційної безпеки. Окремо Єврокомісія створила Агентство ЄС із мережевої й інформаційної безпеки (ENISA) для протидії кібер-загрозам на рівні ЄС та Платформу мережевої й інформаційної безпеки (NIS Platform) для взаємодії органів ЄС з громадськими та приватними гравцями у кібер-просторі. Важливо відзначити, що в енергетичній сфері в якості протидії гібридним загрозам у Спільному рамковому документі визначена необхідність диверсифікації джерел і шляхів постачання енергоресурсів до ЄС, перш за все – розвиток Південного газового коридору для поставок каспійського газу і створення хабів скрапленого газу. З метою захисту критично важливої інфраструктури діє Європейська програма захисту критично важливої інфраструктури (ERCIP), а Європейське оборонне агентство працює над визначенням необхідних можливостей захисту. Для протидії гібридним загрозам у військовій сфері ЄС обмежився посиленням розвідки, розвитком відповідних можливостей із захисту критичної інфраструктури і протидії використанню міні-дронів.

З протидії гібридним загрозам Євросоюз взаємодіє з іншими країнами і міжнародними організаціями – ООН, ОБСЄ, НАТО. Йдеться про тісну співпрацю на робочому рівні між подібними інституціями ЄС і НАТО, наприклад: спільний Європейський центр з протидії гібридним загрозам; Центр аналізу гібридних загроз ЄС – Центр аналізу гібридних загроз НАТО; CERT-EU – Підрозділ НАТО з

реагування на комп'ютерні інциденти (NCIRC). ЄС і НАТО також розробили комплект із 42 пропозицій, 10 з яких стосуються безпосередньо протидії гібридним загрозам. В рамках співпраці з третіми країнами Єврокомісія, використовуючи Інструмент сприяння безпеці і миру, вживає заходів для посилення стійкості країн-партнерів, включаючи й Україну, надаючи допомогу із стратегічних комунікацій та додаткову підтримку в управлінні кордонами.

В ЄС протидія гібридним загрозам досі розглядається як набір заходів тактичного характеру та не визначає комплексне джерело таких гібридних загроз, яке вже практично загрожує безпеці у Європі – Російську Федерацію. Втім, в Україні, яка чотири роки протистоїть гібридній агресії РФ, навіть єдиного документа з протидії гібридним загрозам так і не було схвалено. Тому Україні варто взяти за зразок подібні документи Євросоюзу та поглиблювати співпрацю з ЄС у цьому вимірі.

Список використаних джерел:

1. Світова гібридна війна: Український фронт, Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2017, 146 с. [Електронний ресурс]/НІСД. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2431/>
2. Наративи російської пропаганди про Україну та Європу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.slideshare.net/ukrainecrisismedia-center/SS-98272101>
3. The Role of the Black Sea in Russia's Strategic Calculus. Byron Chong. [Електронний ресурс]/ CIMSEC. – Режим доступу: <http://cimsec.org/role-black-sea-russias-strategic-calculus/31805>
4. Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats — a European Union response. [Електронний ресурс]/European Commission. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>
5. Joint Report to the European Parliament and the Council on the implementation of the Joint Framework on countering hybrid threats — a European Union response. [Електронний ресурс]/EU Council. – Режим доступу: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11539-2017-INIT/en/pdf>
6. Countering hybrid threats: EU-NATO cooperation. Briefing. [Електронний ресурс]/European Parliamentary Research Service.– Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI\(2017\)599315_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI(2017)599315_EN.pdf)
7. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats established in Helsinki. [Електронний ресурс]/Finish Government. – Режим доступу:

http://valtioneuvosto.fi/en/article/-/asset_publisher/10616/eurooppalainen-hybridihkien-osaamiskeskus-perustettiin-helsinkiin

Opposing Hybrid Threats: EU Experience for Ukraine

Pisrorska Galyna

Yakovenko Natalia

Abstract: Ukraine together with other Eastern Partnership countries and EU member states appeared under the blow of Russian aggression. The EU has clearly identified «hybrid threats» and defined measures to counteract them. The RF hybrid influences possess similar characteristics, and therefore the countermeasures invented in one country can be also applied in others. Development of Ukraine-EU cooperation for consolidated opposition the RF hybrid aggression is of extreme importance.

Key words: Ukraine, the EU, the Russian Federation, hybrid war

ДИFUЗІЯ МАКРОІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПОЗИЦІОНУВАННІ: ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Романенко Ю.В.,

доктор соціологічних наук, професор
кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Для України дифузія макроідентичності має чітко виражені геополітичні наслідки у вигляді розотожнення акторів елітних груп з базовими соціальними групами та інститутами, що тягне за собою персоналізацію та приватизацію інституційних практик, відповідних, в більшості випадків, роботі еліт на співтовариства, що знаходяться за межами самої України, ті .е екстериторіально-орієнтований колабораціонізм. Ці теоретичні умовиводи підтверджуються і рядом численних авторів-дослідників в області геополітики та політичної географії, зокрема - В. Дергачова, М.Дністрянського, Ф. Заставного, Р. Ключко, М.Паламарчук, О.Паламарчука і О.Шаблія і ін. [1-21].

Так, В. Дергачов як один з перших дослідників української геополітики епохи української незалежності, розглядає геополітичне становище України в контексті концепції соціокультурного комунікативного простору. На думку автора, політичний ландшафт України є невідгідним для її розвитку, що пояснюється автором факторами високої транзитивності території України як спільноти, що ускладнює стабільне і ефективне геополітичне позиціонування спільноти як суб'єкта міжнародних відносин. Автор евфемізує власний песимізм щодо оцінки геополітичного статусу України окциденталістськими апеляціями, вказуючи на її "європейське розташування", компактність і освоєність території, працьовитих і освічених людей, помірні природні стихії, родючі ґрунти, багаті мінеральні та інші ресурси, вихід до морів створює сприятливі умови для інтеграції в світове господарство [5, с.28].

Зазначимо також і на те, що транзитивність для України є аж ніяк не "продуктом" її просторово-географічного положення, а скоріше, ментальною диспозицією, яка кореспондує з географічним розташуванням. Адже далеко не одна Україна має подібне "рубіжне" місцезнаходження на карті Європи і світу, проте, в прийнятті стану хаотичної фрагментованості як природного для самої себе Україна може бути порівняною, мабуть, з Балканами як тим самим вчорашнім "пороховим льохом" Європи.

Стратегічною перевагою просторового розташування України автор вважає її "рубіжність", яка є, на його думку, нібито найбільшим її багатством. "України - рубіжна держава, що відображено не тільки в її назві, але і в положенні на заході Великої Євразійського степу, на суперетнічних рубежах західноєвропейської, слов'янської та ісламської цивілізацій. Рубіжна біполярність виявляється в наявності на території країни географічного центру Європи в Карпатах і євразійського геополітичного полюса в Криму. Вона виявляється, на думку автора, на прикладі України в етноконфесійних традиціях, національну еліту, в російськомовному світі великих міст, в поєднанні традицій індивідуалізму і самоврядування західного походження, общинних традицій і досягнень індустріалізації - євразійського походження і детермінованою усіма зазначеними складовими утрудненістю вибору соціалістичного, капіталістичного чи традиціоналістського шляху розвитку вважаємо необхідним і доцільним замінити менш публіцистичність термінами "інверсії ідентичності". При цьому в Україні мають місце всі вказані спотворення самоідентифікації в силу відповідних інверсій аттрактора, а саме - дифузія, розщеплення і фрагментація, які, в сукупності, обумовлюють перманентну маргінальність українців як на території власної країни, так і за її межами, а також соціопатическі сутність української соціальності як перманентно- "метастазуючою" перебудови-транзиторні. Одним з ключових чинників цього "метастазування" виступає дифузія української ідентичності, що виявляється в тенденції масового населення до деелітізації автохтонних еліт шляхом їх спрямованого "видавлювання" з культурного і соціального простору і виражається в перманентному колабораціонізмі українців з деструктивними по відношенню до соціальності

політичними силами. Дифузія ідентичності відбивається на культурному рівні (рівні "культури культури") як релігія і філософія релятивізму-скептицизму, орієнтованого на афектуалізм-чуттєвість; на рівні "соціуму в культурі" - в гетерархізованих ціннісних системах значної більшості населення, що виражає, з одного боку - ресурсовитратності життєву філософію окказіоналізма середньостатистичного українця, з іншого боку - з руйнуванням будь-яких політичних, професійних, культурних та ін. ієрархій та стратифікації. М. Дністрянський в монографії "Україна в політико-географічному вимірі" присвятив цій темі цілий розділ, скомпілював існуючі підходи до визначення місця нашої держави в системах глобальних геополітичних процесів і висловивши своє бачення політико-географічного положення України [10, с.111-112].

Як політгеограф, автор акцентує увагу переважно на "симптоматиці" і наслідках дифузії і фрагментації ідентичності, а саме - низькому рівні консолідованості українського суспільства. З точки зору автора дослідження, консолідованість суспільства вирішальним чином залежить від заповнювання вищих субрегістрів "культури в культурі" відповідними змістами. Годі очікувати цієї консолідованості, так само як і будь-яких проявів солідарності, інтегрованості і соціального альтруїзму в умовах недореформованої релігійної свідомості, що зберігає ознаки роздвоєності, відповідної ця свідомість філософії ірраціоналістического кардіоцентризму з її пріоритірованієм "мудрості серця" на противагу "мудрості голови", і ідеології фаміліяризму родинності.

Ф. Заставний, досліджуючи проблеми суспільної географії України, частково розкриває зміст геополітичного положення нашої держави. На його думку, воно тісно пов'язане зі змінами, що відбуваються в сусідніх країнах, зокрема - в Росії. Дослідник відзначає, що Україна завжди відігравала для Росії важливу і багатопланову геополітичну роль: "робила останню солідніше, більш європейською, ... служила своєрідним мостом для проникнення через морські транспортні шляхи (Босфор і Дарданелли) в країни Середземномор'я ..." [9, с.60-62].

Зміщення акцентів в сторону європейської ідентичності України видається дещо сумнівним; і така сумнівність пов'язана зовсім не з тим, що роль Росії нібито

була істотно перебільшеною, а саме в силу того, що фаустівська культура, в розумінні Шпенглера, як культура боротьби внутрішнього простору з матерією, хижацька експансія і кратофілія навряд чи можуть вважатися атрибутами української культури. Тому європеїзація макроідентичності Росії через Україну, швидше за все, стосується того мейнстріму художньої культури, який виступав, з боку України, деяким розчинником бруталного імперського мілітаризму, що відповідав культурі північного етатистського суперетносу Росії.

Автор позитивно оцінює геополітичне становище України, відзначаючи її центрально-європейське розташування і вигідні сухопутні, водні і автомобільні зв'язки з сусідами, завдяки чому "вона може виступати в якості своєрідного посередницької ланки в економічних відносинах між країнами, розташованими на півночі і півдні, на сході і заході від неї". Таке розташування України в системі геополітичних координат передбачає, на думку дослідника, вибір нею в якості пріоритетних партнерів країн Причорномор'я (Румунію, Болгарію, Туреччину, Грузію, Росію), "геополітичний простір яких значно" зближує "Чорне море в результаті відносно низьких витрат на перевезення вантажів водним транспортом".

Отже, як бачимо, Ф. Заставний оцінює геополітичне становище України переважно через призму зовнішньо-економічних зв'язків нашої держави, його економіко-географічного положення. Дослідником, проте, помічено індукований тип соціальних змін, що постійно відбуваються в Україні, яка, на переконання автора, слугує таким собі геополітичним резонатором-підсилювачем того, що в "геномній" формі відбувається в політичних системах Росії і Білорусі. І зрозуміло, що якщо відповідні імпорتنі експерименти з Росією і Білоруссю в силу збереження авторитарно-монархічного менталітету телурократичного типу, - на жаль, - не вдаються, то експериментування з Україною в аспекті індукції соціального хаосу досі вдавалося найбільш вдалим чином.

Більшість дослідників геополітиків і політгеографов схильна до твердження про те, що біідентичність, амбівалентність етнічної ідентифікації, знаходження України в силовому полі між Заходом і Сходом детермінує як компромісність геополітичного курсу, так і загальну нестійкість культурного і соціального порядку і

безпеки. Так, О. Паламарчук виділяє основні географічні фактори, що визначають і формують геополітичний статус України як держави: просторові, природно-географічні та соціально-географічні [17, с.16-31; 18, с.19-23].

Природний фактор в геополітиці слід розглядати, на думку автора, через призму такого фактора, як мінерально-сировинні ресурси, які багато в чому визначають властивості і процеси в геополітичному просторі. Суспільно-географічні чинники проявляються в двох ключових аспектах - соціально-економічному та демографічному. Автор справедливо зазначає, що Україна не є суб'єктом, що формує геополітичний простір навколо себе, і залишається переважно пасивним об'єктом масштабних процесів, що розгортаються навколо неї. При певних умовах партнерство стратегічного рівня може скластися між Україною і Польщею, а й для неї ці відносини залишаться хіба що важливим доповненням до стратегії інтеграції в європейський простір.

Головною природною геополітичною віссю України, на думку вченого, є р. Дніпро. Отже, демаркація "північ - південь", а зовсім не "захід - схід" виступає визначальною для України в сфері її геополітики. Саме при такому підході можлива політична консолідація українського суспільства. Національні інтереси України, як вважає Р. Ключко, повинні мати яскраво виражений внутрішній характер з певними ознаками регіоналізму. Регіоналізм зовнішньої політики України повинна проявлятися в задекларованому курсі на інтеграцію в Європейське співтовариство

Список використаних джерел:

1. Алексеев Ю.М. Украина и европейский глобализм (1989-2009): монография / Юрий Николаевич Алексеев. — К.: Киевский Славистический университет, 2010. — 416 с.
2. Будкін В. Країни СНД у регіональних геополітичних системах / В. Будкін // Політична думка. — 2000. — №3. — С.45-60.
3. Василенко С.Д. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук: ISSN 2075-1451. Історична пам'ять. 2014. № 30-31 13 23.00.02 / С.Д. Василенко; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. — К., 2002. — 35 с.
4. Дергачов В. "Географічна доля" України / В. Дергачов // Краєзнавство. Географія. Туризм. — 2001. — №25/26. — С.27-32.;

5. Дергачов В.А. Геополітика / Владимир Александрович Дергачов. — К.: ВИРА-Р, 2000. — 448 с.;
6. Дергачов В. Геополітична доля України / В.Дергачов // День. — 2001. — 17 липня. — С.4.
7. Дергачов О. Міжнародне становище України / О. Дергачов // Політична думка. — 2000. — №2. — С.99-109.
8. Дергачов О. Україна в сучасних геополітичних перетвореннях / О. Дергачов // Політична думка. — 1998. — №2. — С.186-200.
9. Дністрянський М.С. Місце України на політичній карті світу / М.С. Дністрянський // Дзвін. — 1999. — №2. — С.84-89;
10. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі / Мирослав Степанович Дністрянський. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. — 310 с.
11. Заставний Ф.Д. Географія України: у 2-х книгах / Федір Дмитрович Заставний. — Львів: Світ, 1994. — 472 с.
12. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі / Федір Дмитрович Заставний. — Львів: Світ, 1993. — 176 с.
13. Ключко Р.Ю. Суспільно-географічний аналіз геополітичного положення України у сучасній Європі : дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Роман Юрійович Ключко. — К., 2007. — 162 с.
14. Кремінь В.Г. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації: навч. посібник / В.Г. Кремінь, В.М. Ткаченко. — К.: Видав. центр "Друк", 1998. — 448 с.
15. Немчинов І. Україна та Росія напередодні ХХІ століття: союз чи співіснування? / І. Немчинов // Нова політика. — 1996. — №4. — С.51-54.;
16. Немчинов І. Чужим розумом не жити / І. Немчинов // Віче. — 1999. — №2. — С. 44-55.; Паламарчук М.М. Геополітичне положення України (сутність і основні риси) / Максим Паламарчук, Олександр Паламарчук // Український географічний журнал. — 1994. — №1-2. — С.3-8.
17. Паламарчук О.М. Нові категорії геополітики і досвід аналізу геополітичного положення країни / О.М. Паламарчук // "І". Незалежний культурологічний часопис. Україна, Росія, Білорусь: три проекти. — 2000. — №18. — С.16-31;
18. Паламарчук О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження геополітичного положення України / О.М. Паламарчук // Український географічний журнал. — 1998. — №1. — С.19-23;
19. Пирожков С. Українські пріоритети в геополітиці / С. Пирожков // Віче. — 2000. — №5. — С. 45-51.
20. Рудич Ф. Україна в геополітичному контексті / Ф. Рудич // Віче. — 1998. — №11. — С.3-19.
21. Рудяков П. Європейський Союз — Україна: еволюція підходів / П. Рудяков // Політична думка. — 2002. — №1. — С.87-96. ISSN 2075-1451. Історична пам'ять. 2014. № 30-31.

ДЕСТРУКТИВНІ КОМУНІКАЦІЇ РОСІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Слободяник О.Г.,
аспірантка кафедри міжнародної інформації,
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м.Київ, України

Анотація. У статті розглядаються інструменти деструктивних комунікацій Росії в інформаційному просторі України, аналізується використання «мови ворожнечі» для дестабілізації суспільства та дезінформації населення тимчасово окупованих територій держави, досліджуються результати соціологічних моніторингів щодо впливу деструктивних комунікацій на громадську думку.

Ключові слова: деструктивні комунікації, інформаційний простір, «мова ворожнечі», Росія, Україна.

Деструктивні комунікації РФ в інформаційному просторі України, зумовлені протиправною агресією РФ та анексією Криму, спричинили порушення інформаційного простору держави. використання гібридних інформаційних кампаній, поширення пропаганди ворожнечі, призвели до трансформації інформаційної політики у контексті протидії сучасним викликам і загрозам. Як зазначається в експертних розробках, зовнішньополітичні комунікації української держави реалізуються як механізм протидії агресивним впливам РФ для поширення загальнодержавних позицій з поточних і надзвичайних подій, донесення їх через наявні телекомунікаційні канали, Інтернет та соціальні мережі до внутрішньої і світової громадськості [1-2].

Для нейтралізації деструктивних комунікацій РФ в інформаційному просторі України важливою стала європейська програма боротьби з «мовою ворожнечі» (англ. Hate speech), якою вважаються всі форми самовираження, що включають «поширення, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на підставі нетерпимості, включаючи нетерпимість у вигляді агресивного націоналізму чи етноцентризму, дискримінації або ворожнечі щодо меншин, мігрантів і осіб з емігрантськими

корінням». В. Кертис, політолог з Портландського університету (США) підкреслює, що типова «мова ворожнечі» вважається викликом для сучасних ліберальних суспільств, які прагнуть до свободи слова і соціальної рівності, оскільки «hate speech» пов'язана із пропагандою шкідливих стереотипів і спрямована на розпалювання ненависті і насильства між окремими групами та спільнотами [3-5].

Українські науковці зазначають, що Росія має потужну програму дезінформації та антиукраїнської пропаганди, враховуючи, що під прикриттям стратегії «руського миру» здійснюються спроби щодо розколу українського суспільства зсередини, а пропагандистські акції російського уряду містять недостовірну («фейкову») інформацію про ситуацію та події в Україні. РФ прагне посилити вплив не тільки на своїх «співвітчизників», але й чинить тиск на вільні, незалежні медіа, ставить під сумнів загальні демократичні цінності, зокрема в інформаційній сфері. Аналітики звертають увагу, що для протидії «мові ворожнечі» з боку РФ необхідно об'єднання зусиль політичних інститутів і громадськості України, враховуючи, що у деструктивного тиску «немає шансів проти об'єктивної правди». Крім того, як зазначається у дослідженнях, у Кримінальному кодексі України є статті про наклеп, про образу честі, гідності і ділової репутації, які також можуть бути використані в боротьбі проти «мови ворожнечі». Водночас мілітаризація окупованої території, зокрема освітнього, суспільного та інформаційного простору, є грубим порушенням міжнародного права і, по суті, воєнним злочином [6-7].

Дослідження Кримської правозахисної групи та Інформаційного центру з прав людини «Мова ворожнечі» в Криму служить зброєю для Російської Федерації проти українців» свідчить, що Росія навмисно створює атмосферу агресії в окупованому Криму, яка «спрямована насамперед проти українців загалом - як людей, так і політичної спільноти, проти кримських татар, мусульман, мігрантів, а також активістів Євромайдану». Крім того зазначається, що ефект деструктивних комунікацій РФ посилювався відсутністю в кримському інформаційному просторі вільних і незалежних мас-медіа. І.Седова, один з авторів дослідження, підкреслює, що така ситуація є продуманою політикою окупаційного режиму, оскільки створення атмосфери ворожнечі зумовлює несприйняття політики України щодо деокупації

Криму. Так, аналіз проросійських мас-медіа в Криму, зазначається у доповіді, доводить, що публікації у виданні «Кримська правда» ще до вторгнення РФ в Україну поширювали «мову ворожнечі» щодо кримських татар. Такі повідомлення дослідники виявили не тільки на російських державних телевізійних каналах, а й на офіційних веб-сайтах окупаційного режиму і навіть в юридичних документах. Фактично було відстежено 718 прикладів поширення «мови ворожнечі», причому 479 з них було знайдено у новинах російських телеканалів, спрямованих проти українців взагалі або тих, хто проживає у контрольованій урядом Україні. Найбільше засоби масової інформації та веб-сайти «державних органів» Криму, йдеться у дослідженні, заохочували використання «мови ворожнечі» до національних і етнічних груп людей (виявлено 36 таких груп) і мешканців певних територій [8].

У звіті наводяться приклади розпалювання ворожнечі, серед яких наявні заклики до ліквідації українців, при цьому мешканців окупованого Донбасу, російська пропаганда називала «окремим народом», а кримчан - росіянами. Таким чином, за допомогою російських телеканалів розпалювання ворожнечі до українців відбувалося не тільки у свідомості росіян, основною цільовою аудиторією яких є ці канали, а й серед мешканців окупованих територій України. «Масове використання «мови ворожнечі» в інформаційному просторі України, зокрема у Криму, на думку керівника Центру інформації з прав людини Т.Печончик, грубо порушує українські та міжнародні норми права і журналістські стандарти. Також ефект поширення публікацій «hate speech» значно посилюється через жорсткі обмеження свободи слова на півострові. Як показав проведений моніторинг, головним об'єктом розпалювання ворожнечі в усіх цих випадках є українці як на основі громадянства, так і за національною ознакою. «Беручи до уваги участь Росії в міжнародному збройному конфлікті з Україною, зазначила І.Сєдова, можна зробити висновок, що наведені приклади розпалювання ворожнечі до українців за участю державних ресурсів є одним з інструментів ведення війни [9].

Автори доповіді рекомендують урядові України вжити всіх необхідних заходів, які допоможуть поліпшити ситуацію, зокрема рекомендують прокуратурі

Автономної Республіки Крим розпочати кримінальну справу проти тих офіційних структур, медіа та окремих осіб, які сприяють розпалюванню ворожнечі на півострові. Крім того, інформацію, зібрану у звіті, можна використати як доказ у Міжнародному суді ООН для підтвердження етнічної дискримінації на півострові. «Ті, хто винен у розпалюванні ненависті, хто закликає до дискримінації, пропаганди насильства з використанням адміністративних, фінансових та інших ресурсів росіян і окупаційної влади, повинні бути переслідувані і покарані пропорційно», - наголошують дослідники [8;10].

Відтак розширення української інформаційно-комунікативної присутності в інформаційному середовищі держави та у свідомості спільноти тимчасово окупованих територій може зумовити зміцнення національної ідентичності та взаєморозуміння політичної влади з населенням Криму та Сходу України.

Список використаних джерел:

1. Ожеван М.А. Щодо інформаційно–психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1–2 березня 2014 року)". Аналітична записка [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://niss.gov.ua/articles/1476/>
2. Почепцов Г.Г. Сенси і війни. Україна і Росія в інформаційній і смисловій війні / Георгій Почепцов. – К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2016. – 312 с.
3. EU vs Disinformation [Електронний ресурс] // EEAS East StratCom Task Force – 2015 – Режим доступу : <http://eeas.europa.eu/euvsdisinfo/>
4. Curtis W. M. Hate speech [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/hate-speech>
5. Hate speech and violence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hate-speech-and-violence>
6. Shun'ko T. How do Ukrainians handle Russian hate speech against Ukraine? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.quora.com/How-do-Ukrainians-handle-Russian-hate-speech-against-Ukraine>
7. Яворська Г.М. Україна і ЄС в умовах деструктивних процесів у міжнародному середовищі безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/111_Ukra_na_-_S-zapiska-YAvorska-3e941.pdf
8. Hate Speech in the Media Landscape of Crimea: An Information and Analytical Report on the Spread of Hate Speech on the Territory of the Crimean Peninsula (March 2014 –

July 2017) / under the general editorship of I. Sedova and T. Pechonchyk. – Kyiv, 2018. — 40 p

9. The hate speech in Crimea serves as a weapon for the Russian Federation against the Ukrainians – the results of the study [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://crimeahrg.org/en/the-hate-speech-in-crimea-serves-as-a-weapon-for-the-russian-federation-against-the-ukrainians-the-results-of-the-study/>

10. Coynash H. Russia uses hate speech to stir up fear and hatred of Ukrainians in occupied Crimea [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/en/index.php?id=1522717595>

Deconstructive communications of Russia in the information space of Ukraine

Slobodianyuk O.G. PhD student at the Department of International Information, Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), e-mail: egpetuhova@gmail.com

Abstract. The article deals with the tools of destructive communications of Russia in the information space of Ukraine, analyzes the use of «hate speech», to destabilize society and misinformation of the population of temporarily occupied territories of the state, researches the results of sociological monitoring of the influence of destructive communications on public opinion. In order to neutralize the destructive communications of the RF in the information space of Ukraine, the European program of struggle with the «hate speech», which includes all forms of self-expression, including «spreading, provoking, stimulating or justifying racial hatred, xenophobia, anti-Semitism, or other types of hatred based on intolerance, including intolerance in the form of aggressive nationalism or ethnocentrism, discrimination or hostility towards minorities, migrants and persons with emigrant roots». The expansion of the Ukrainian information and communicative presence in the information environment of the state and in the consciousness of the community of temporarily occupied territories may make strengthening of national identity and mutual understanding of political power with the population of Crimea and the East of Ukraine

Key words: destructive communications, information space, «hate speech», Russia, Ukraine.

ВІЙНА ЯК ВИСТАВА: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Смирнова О.В.,

к.політ.н., асистент

кафедри міжнародних медіакомунікацій

та комунікативних технологій,

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Т. Шевченка,

м. Київ, Україна

Анотація. *Специфіку війни сьогодення чудово відображає відомий фільм «Хвіст виляє собакою». Та мало хто знає, що в основу фільму покладено роботу французького соціолога та філософа Жана Бодрійяра «Війни в затоці не було» [1]. Особливістю сучасної війни є те, що усі ми є заручниками медіа, нас ніби помістили під домашній арешт. Наше місце обов'язкового перебування – екран телевізора, де ми щодня піддаємось віртуальному бомбардуванню.*

Ключові слова: *суспільство вистави, інформаційна війна, психологічна війна, віртуальний простір, інформаційне насилля, інформаційна перверсія.*

Реальна війна змістилась у сферу віртуального, інформаційного. Люди з мікрофонами будуть воювати набагато довше, ніж люди з автоматами [2]. І зараз ми маємо справу з апокаліпсисом віртуальності, чия гегемонія набагато небезпечніше.

Існує думка, що між реальним та віртуальним є певний логічний зв'язок. Однак така аристотелівська логіка більше не має до нас ніякого відношення. У наші часи віртуальне стає більш реальним, ніж власне реальне, що стримує від рішучих дій, ніби комунікація на віртуальному сайті знайомств, що може бути самоціллю без реальних дій у перспективі.

Перехід до дій у наш час взагалі має дурну славу. Чи бачили ви людину, яка після проголошення фрази «потрібно якось зустрітись», зустрічається? Перехід до реальних дій відповідає різкому усуненню витіснення, а отже психотичному процесу. Здається, що цей страх переходу до дій визначає будь-яку нашу поведінку: страх реальності, страх реальної події, страх реального насилля, страх реальної насолоди. Для боротьби зі страхом реальності ми створили цілий апарат симуляції. Катастрофу реального ми заміщаємо вигнанням у світ віртуального.

Ми маємо справу з війною як рекламою, де невідомо, який саме продукт за нею стоїть. Реклама, яка має величезний успіх, скоріше за все належить до чистої спекуляції, у якій неабияку роль відіграють заручники інформаційних бомбардувань. Вона йде не розкриваючи при цьому ні планів, ні балансу, ні можливих втрат, ні операцій, що готуються. Ніщо не може вижити в умовах невизначеності, окрім того, що засновано на спекуляції з невизначеним майбутнім. Така війна являє собою випробування подібне тому, як біржовий крах (універсум спекуляції) являє собою випробування для економіки або як подія являє собою випробування для невизначеності.

Реклама не є і економікою. Навпаки, вона є чистим продуктом невизначеності відносно раціональності цілей виробництва. Вона розширює свої функції тоді, коли знижується економічна доцільність. Ось чому реклама конкурує із війною та чергується в одному віртуальному просторі.

Медіа пригортають увагу до війни, війна пригортає увагу до медіа, реклама конкурує з війною. Війна зі своїми експертами та телеведучими, які спекулюють на її тему, начебто крутиться перед дзеркалом: чи достатньо я гарна, чи достатньо ефектна? І ці питання, що сповнені сумнівами та страхами, підсилюють невизначеність майбутнього, що транслюється.

Сенс сьогоденної війни полягає в статусі її існування як такої. Це криза ідентичності, що стосується кожного із нас. За відсутності волі до життя, присутністю страху життя і разом з ним страху смерті (адже смерті боїться той, хто боїться жити) і щоб не вмерти від цього страху, ми обираємо ілюзію жити. Саме так народжується і укріплюється воля до вистави. Вистави як життєвого устрою, а з нею і бажання зберегти її ознаки та фікції. Така доля свого часу спіткала і релігію [3].

Отже головні дії, яких немає, відбуваються у просторі, якого немає. У цьому комунікативному процесі перетворення події на повідомлення, сама подія втрачається, начебто з використанням відомого філософського принципу винесення за дужки – *Erosche* [4].

І таке перетворення являє собою інформаційне насилля над нашими поглядами, що викликає власне реальне безсилля у відповідь. Вимушена перверсія наших поглядів змінює реальність.

Таким самим чином як екран психіки перетворює усі хвороби на симптоми, причини яких криються в інших речах, так і реальна війна, що перетворена на інформацію, стає війною віртуальною, у певному сенсі симптоматичною.

Таким самим чином як усе, що перетворюється у психічне, може ставати предметом нескінченних спекуляцій, так і все, що перетворюється на інформацію, може ставати предметом спекуляцій і призводити до невизначеності. І нам залишається тільки споглядати симптоматику, афекти війни або афекти дискурсу про війну, спекулятивні оцінки та спекуляції на громадській думці.

Інформація є ніщо інше як ракета з непередбачуваним пунктом призначення, що хоч і прагне до своєї цілі, але потрапляє у цілі випадкові. Утопічність цільової реклами та цільової інформації полягає в тому, що ніхто стовідсотково не знає куди вона потрапить та з яким результатом. Ціллю часто є не попадання, а сам запуск. І по суті єдиним вражаючим образом у випадку із ракетою є її запуск. Теж саме стосується і реклами. Усі зусилля зосереджені на кампанії по запуску, а вже результати здебільшого випадкові.

А те, що навіть військова промисловість займається виробництвом муляжів, обманок і таке інше, а інформація є пріоритетною галуззю індустрії – ще раз проголошує наше існування у вік обману і симулякрів, де весь світ виробляє підробку самого себе.

Утопія реального часу робить подію одночасною в кожній точці планети. А те, що ми переживаємо у режимі реального часу, то не реальна подія, а образ події у віртуальності. Це споглядання події та її відтворення через коментарі та тлумачення, що підтверджує не відповідність віртуального образу реальному [5]. І чим ближче ми до прямих ефірів у режимі реального часу, тим далі ми від того, що відбувається насправді. Така ж сама ілюзія прогресу була за часів появи кольору або звуку у фільмах, де на кожному з етапів ми віддалялися від дійсності. Отже, чим більше нам здається, що ми наближаємось до реальності (достовірності, визначеності), тим

більше ми віддаляємось від неї, тому що її не існує [6]. Чим більше ми наближаємось до режиму реального часу події, тим більше ми занурюємось в ілюзію віртуального.

При швидкості світу зникає навіть тінь. При швидкості інформації вона втрачає свій сенс. Це означає, що простір подій перетворюється у простір їх постійного відтворення, копіювання, розмноження. Реальні події перетворюються на віртуальні повідомленнями [7].

Як багатство вимірюється не показовою розкішшю, а невидимою циркуляцією капіталу, так і війна зараз вимірюється не ступенем напруги, а її спекулятивним розгортанням у абстрактному, віртуальному, інформаційному просторі. Там, де і проходить рух капіталу. І тим не менше, віртуальний простір приковує нашу увагу, тримає нас в ізоляції від реальності, розчаровує як поганий фільм, але ми все одно не можемо повірити, що він настільки поганий і дивимось його до кінця.

Список використаних джерел:

1. Жан Бодрийяр. Дух терроризма. Войны в Заливе не было: сборник, - М.: Рипол-классик, 2016.
2. Люди у микрофона будут воевать гораздо дольше, чем люди с автоматами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://paperpaper.ru/saprikin>
3. Ги Дебор. Общество спектакля. Опустошитель, 2017
4. С.А. Степанищев. Внутренность без внешнего. Феноменология не/очень естественного, - М., 2014
5. Даниэль Канеман: Загадка дихотомии «досвід-пам'ять» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/ОНАv6dKBcRo>
6. Лэнгле А. Воспринимать то, что трогает. Феноменология в практике экзистенциального анализа// «Экзистенциальный анализ»/ Бюллетень №1, 2009. С.79-112.
7. Государственный контроль сакрального: от пространства и времени до коммуникаций [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gosudarstvennyu_kontrol_sakralnogo_ot_prostranstva_i_vremeni_do_kommunikatsiy/

Violation of Sovereign Rights of Ukraine on Information Communication Resources in Crimea

Smyrnova Olena

Abstract. The specifics of the current war are perfectly reflected in the well-known film "The Tail Causes Dog". But few people know that the basis of the film is the work of the French sociologist and philosopher Jean Baudrillard "There was no war in the Gulf" [1]. The singularity of modern war is that we all are hostages of the media. It seems that we all are under house arrest. Our place of the obligatory stay is in front of the TV screen, where every day we are under virtual bombardment.

Keywords: society of performances, information war, psychological war, virtual space, informational violence, information perversion.

АНЕКСІЯ КРИМУ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД

Тихомирова Є.Б.

доктор політичних наук, професор
кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу
СНУ ім. Л. Українки
м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті розкривається проблема інформаційної підготовки та інформаційного супроводу анексії Криму. Констатується, що окупація Криму стала наслідком реалізації російською владою довготривалої стратегії, що базувалася на специфічному імперському баченні Росією свого місця в регіоні та світі. Оскільки підготовка до агресії проти України здійснювалася цілеспрямовано та послідовно задовго до 2014 р., проведено аналіз інформаційних операцій, реалізованих російськими засобами масової комунікації до початку (період латентної фази підготовки анексії Криму) та після здійснення анексії Криму. Розкрито зміст основних апологетичних наративів, які сприяли введенню у масову свідомість різних цільових аудиторій проблематики анексії Криму: анексія Криму має історичне підґрунтя та її майже одностайно підтримує все населення півострова.

Ключові слова: анексія Криму, інформаційний вплив, інформаційна операція, інформаційний супровід.

Як відомо, Верховна Рада України офіційно оголосила 20 лютого 2014 р, початком тимчасової окупації Криму і Севастополя Росією. Багато країн та міжнародних організацій визнали окупацію і анексію Криму незаконними і засудили дії Росії, яка заперечує окупацію півострова і називає це «відновленням історичної справедливості».

20 березня 2014 р. Європейська Рада рішуче засудила неправомірну анексію Криму і Севастополя, здійснену Російською Федерацією. Керівники ЄС підкреслили, що в XXI столітті в Європі зміна кордонів шляхом застосування сили і примусу є неприпустимим. ЄС не визнає і ніколи не визнає цю неправомірну анексію. Він підготував жорстку політику її невизнання. Ця політика призвела до серйозних санкцій. Санкції кілька разів продовжувалися і діють до сих пір

Як заявила Верховний Представник ЄС Ф. Могеріні у березні 2019 р., через п'ять років після неправомірної анексії Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Російською Федерацією ЄС як і раніше твердо прихильний

суверенітету і територіальної цілісності України. ЄС знову заявляє, що не визнає і продовжує засуджувати це порушення міжнародного права. Воно як і раніше є прямим викликом міжнародній безпеці, з серйозними наслідками для міжнародного правопорядку, який забезпечує територіальну цілісність, єдність і суверенітет усіх держав [2].

Окупація Криму, на думку багатьох науковців, стала наслідком реалізації російською владою довготривалої стратегії, що базувалася на специфічному імперському баченні Росією свого місця в регіоні та світі. Дослідники вважають, що підготовка до агресії проти України, зокрема в період латентної фази підготовки анексії Криму, здійснювалася цілеспрямовано та послідовно задовго до 2014 р.

Реальний початок ведення інформаційної гібридної агресії деякі науковці відносять від початку руйнації Радянського Союзу, коли кримське питання традиційно було барометром політичного клімату [7, 69]. Так, заслуговує на увагу думка М. Туранського, який запропонував латентну фазу підготовки анексії Криму та наступу російської пропаганди на свідомість кримчан відносити до *періоду 1992 – 2013 рр.* На його думку, спочатку основні наративи російської пропаганди будувалися навколо боротьби за проголошення Республіки Крим, проблем поділу Чорноморського флоту колишнього СРСР і статусу півострова і міста Севастополь. (неправомірність передачі Криму до складу УРСР, волюнтаризм М. Хрущова, який зробив Україні «подарунок» без будь-яких підстав), формування негативної думки про ісламську загрозу в Криму та дискредитацію кримськотатарської спільноти (ісламський сепаратизм, а не «російський чинник» стає реальною загрозою для територіальної цілісності і безпеки України) тощо.

Пізніше головні наративи російської пропаганди стали будуватися навколо загострення суперечностей між Росією та Україною через розв'язання газових, торгових та пропагандистських воєн, нестабільності української влади, демонізації українського уряду і його дискредитації, нав'язування думки про утиски російськомовного населення України («росіяни є скривдженою групою, до них не прислухаються, не дають їм вільного розвитку. Громадян РФ переконували, що їх співвітчизники в Криму зазнають утисків, насильницької українізації, а насправді

мешканці Кримського півострова є проросійськи налаштованими і підтримують російську політику» [7]) тощо.

На думку іншого українського дослідника М. Пашкова, ще до початку відкритої агресії російська сторона проводила активну діяльність із закріплення в українському інформаційному просторі тем і меседжів, що мали підготувати цільові аудиторії. «Гаряча фаза» інформаційної війни розпочалася восени 2013р. напередодні Вільнюського саміту, де планувалося підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС [5]. Саме тоді Кремль почав використовувати проти України всю потужну пропагандистську машину, яка охоплює теле- та радіомовлення, друковані та електронні ЗМІ, кіно, театр і книговидавництво, концертну, фестивалеву та виставкову діяльність, молодіжні субкультури і соціальні Інтернет-мережі, різноманітні громадські та релігійні організації [6, 252].

На початку агресії російські ЗМІ для виправдання анексії Криму основною наративів зробили ідеї про «фашизацію» України та «смертельну небезпеку для усіх російськомовних». І навіть після зміщення акценту пропаганди на Донбас, Кремль продовжував поширювати фейки про Крим. В основному вони стосувалися того, наскільки позитивно вплинуло на півострів його «приєднання» до Росії, відсутності в українців бажання повертати його та негласної підтримки анексії міжнародною спільнотою – тут, до речі, російська пропаганда активно використовувала офіційні візити представників інших країн. Таким чином Росія намагається показати світовій спільноті правомірність анексії, а українському населенню — марність сподівань на повернення півострову до складу України [3, 198].

Можна виокремити кілька основних наративів російської пропаганди, що відповідали інформаційним операціям цього періоду: «Одноставність голосування за приєднання Криму», «Фейки про лояльність зі сторони кримських татар», «Загадковий з'їзд українських діаспор», «Крим ніколи не повернеться до складу України», «Крим ніколи не був українським?», «Україна змирилася з втратою Криму», «Міжнародна спільнота незацікавлена у поверненні Криму Україні», «Міжнародна «спільнота» визнає Крим російським», «Офіційні делегати» з інших

країн, які відвідали Крим», «Фіни та кримський безвіз», «Крим і «українські туристи»» [3, 197-232].

Дослідники американського стратегічного науково-дослідного центру «Ренд Корпорейшн» виокремили три групи тем стратегічної комунікації Росії щодо Криму: загальні, що стосуються українського уряду та позицій західних держав:

1. кримська земля історично належали до Росії; передача Криму в Україну в 1954 р. – історична помилка радянського періоду; етнічним росіянам і всьому російськомовному населення в Криму неминуче загрожували ультра націоналісти; референдум 16 березня про незалежність був законним, демонструючи волю жителів Криму; українські солдати добровільно здали зброю і проголосили свою вірність до Росії;

2. Уряд України діє в інтересах США та інших іноземних держав; Майдан відповідав інтересам ультра націоналістів; Президент України був повалений в результаті незаконного перевороту, підтриманого Заходом; проєвропейське населення України є ідеологічними нащадками нацистських прихильників і фашистів;

3. західні країни, і особливо США, є основними організаторами подій в Україні; основною мотивацією США є розширення НАТО и стримування Росії; США здійснюють тиск на Європу с метою введення санкцій проти Росії і є рушійною силою політики стримування стосовно Москви; російська політика фактично повторює попередні втручання Заходу, спрямовані на зміну кордонів і створення нових політичних утворень типу Косово [11].

Отже, до окупації та під час анексії Криму російські ЗМІ використовували найрізноманітніші форми спотворення інформації: викривлення історичних фактів, перебільшене значення неважливих подій; поєднання окремих фактів і подання їх як цілісної ситуації; інформування тільки про факти, які можуть мати безпосередній вплив на поведінку і свідомість певних груп людей; замовчування подій, які суперечать російським інтересам. Дезінформація, фальсифікація та перекручення фактів з метою формування негативного іміджу України на міжнародній арені стали постійними елементами в арсеналі російської пропаганди.

Список використаних джерел

1. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. — К. : НІСД, 2015. — 474 с.
2. Заявление Верховного Представителя ЕС Федерики Могерини от имени Европейского Союза касательно Автономной Республики Крым и города Севастополя [Електронний ресурс] — Режим доступу : https://eeas.europa.eu/printpdf/59745_ru
3. Золотухін Д. Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018/ Д. Ю. Золотухін. – К., 2018. – 384 с
4. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії : аналіт. доп. / за заг. ред. А. Баровської. — К. : НІСД, 2016. — 109 с.
5. Пашков М. Російська інформаційна експансія: український плацдарм / М. Пашков. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_Information_Warfare_ukr.pdf
6. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. — К. : НІСД, 2017. — 496 с.
7. Туранський М. Пропагандистська кампанія Росії у підготовці до анексії кримського півострова / М. Туранський // Військово-історичний меридіан. електронний науковий фаховий журнал, 2017, № 3/17, с. 67-80. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/04.10.2017/pdf/VIM_17_2017-67-80.pdf
8. Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf

Annexation of Crimea: information support

Tykhomyrova Yev.B.

Annotation. The article reveals the problem of information preparation and informational support of the annexation of the Crimea. It is noted that the Crimean occupation was the result of the Russian government's implementation of a long-term strategy, based on the specific imperial vision of Russia for its place in the region and the world. As preparations for aggression against Ukraine were carried out purposefully and consistently long before 2014, an analysis of information operations implemented by Russian mass media before the beginning (during the latent phase of the Crimean annexation preparation) and after the annexation of the Crimea was carried out. The content of the main apologetic narratives has been clarified, which contributed to the introduction of Crimea annexation issues into the mass consciousness of various target audiences: the Crimean annexation has a historical background and almost unanimously supports the entire population of the peninsula.

Key words: annexation of Crimea, informational influence, informational operation, information support.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ РФ

Фролова О.М.,

к.політ.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Київського університету імені Тараса Шевченка

Анотація: *Неправомірні та агресивні дії з боку РФ змусили Україну активно захищати національні інтереси України, в тому числі в інформаційній сфері. Незнання та бездіяльність веде до поразок та втрат, а програш в інформаційній війні може призвести до програшу у війні реальній. Задля забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері Україна досягла значних успіхів у нормативно-правовій та організаційних сферах.*

Ключові слова: *інформаційна безпека, національні інтереси, інформаційні впливи, нормативно-правове забезпечення.*

РФ використовує всі свої можливості задля здійснення інформаційного впливу на Україну. Інформаційне домінування РФ над Україною визначає модель взаємовідносин між державами в інформаційній сфері. Використання маніпулятивних технологій буде здійснюватись і чим далі, тим у більшій мірі та удосконаленій формі, допоки українське суспільство не навчиться протистояти цим впливам гідно, не втрачаючи контролю над ситуацією[1].

Неправомірні та агресивні дії з боку РФ змусили Україну активно захищати національні інтереси України, в тому числі в інформаційній сфері. Україна вживає відразу низку методів та засобів протидії агресору як на національному, так і на міжнародному рівні. Задля забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері Україна досягла значних успіхів у нормативно-правовій та організаційних сферах. Але особливий наголос варто зробити на усвідомленні громадянами України небезпечних процесів, їх причин та наслідків, що відбуваються майже п'ять років на території країни, на усвідомленні громадянами України наявності змістових війн, маніпулятивних технологій та інформаційних впливів, на розумінні необхідності побудови потужної та сучасної системи захисту інформаційного простору, залученні іноземного досвіду та підтримки міжнародного

співтовариства. Суспільство зрозуміло, що незнання та бездіяльність веде до поразок та втрат, а програш в інформаційній війні може призвести до програшу у війні реальній. Завдяки такому свідомому розумінню йде активна співпраця уряду, приватного сектора та громадських організацій у боротьбі із зовнішнім ворогом.

Україна не просто підготувала правове підґрунтя для забезпечення національної безпеки в умовах неоголошеної війни з РФ, а й в законний спосіб змінила Конституцію України на основі прийняття Закону про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Це рішення закріплює стратегічний курс України на вступ у Північноатлантичний альянс та Євросоюз та зробить неможливою зміну цього курсу. А будь-які спроби політиків змінити курс України у напрямку Росії будуть трактуватися виключно як порушення Конституції України. Це історичне рішення для України спрямоване не на окремих особистостей чи політичні партії. Ці зміни стосуються держави України, європейської ідентичності, бажання українського народу бути самодостатнім серед європейців [2].

Зважаючи на збройну агресію Російської Федерації проти України у грудні 2018 року прийнято Закон «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», підписаного 31 травня 1997 року в м. Києві [3].

Для захисту власного інформаційного простору у нормативно-правовій сфері Україна прийняла низку важливих документів, які регламентують, обмежують та визначають порядок розбудови та захисту інформаційного суспільства. Наприклад, була прийнята Доктрина інформаційної безпеки України 2016 р. Доктрина визначає національні інтереси в інформаційній сфері, цілі, завдання, принципи, напрями, пріоритети та механізми формування і реалізації державної інформаційної політики. Метою Доктрини є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни [4].

Крім того, у 2016 році була затверджена Стратегія кібербезпеки України. Метою Стратегії стало створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави. В Стратегії зазначено, що агресія Російської Федерації, що триває, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України вимагають невідкладного створення національної системи кібербезпеки як складової системи забезпечення національної безпеки України. В Стратегії визначаються загрози кібербезпеці України, визначається національна система кібербезпеки, основні суб'єкти забезпечення кібербезпеки, пріоритети та напрями забезпечення кібербезпеки України [5].

З метою забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері було ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України» (2015 р.). Згідно із законом, під заборону розповсюдження і демонстрування потрапляють фільми і серіали, які популяризують або пропагують органи держави-агресора або їхні окремі дії, що створюють позитивний імідж працівників держави-агресора чи працівників радянських органів державної безпеки, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України. Також законом забороняється трансляція фільмів, вироблених фізичними та юридичними особами держави-агресора після 1 січня 2014 року [6].

У 2016 році набув чинності закон про квоти на українські пісні та мову на радіо. Воні запроваджувався поступово. У підсумку частка української пісні в радіоефірі має складати не менше від 35%, а квота на українську мову в ефірі – не менше від 60%. Закон про введення квот на телебаченні набув чинності у листопаді 2017 року. У загальному тижневому обсязі мовлення передачі і фільми державною мовою мають становити не менше 75%. Закон передбачає, що всі фільми іноземною мовою в Україні повинні бути дубльовані або озвучені державною мовою, за винятком радянських фільмів [7].

Закон України «Про систему іномовлення України» (2015) створює правові основи організації та визначає завдання і функції державного іномовлення України з

метою захисту національних інтересів України за кордоном, формування та підтримання позитивного іміджу України у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави [8].

Президент України своїм указом надав чинності рішенню Ради національної безпеки і оборони від 28 квітня 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". До оновленого списку санкцій України потрапили 1228 фізичних та 468 юридичних осіб. В рамках обмежень, накладених на "Мэйл.РУ ГРУП", заблоковано доступ до сайту Mail.ru. Так само під дію санкцій потрапили й популярні російські соцмережі "Однокласники" та "Вконтакте". Крім того, блокується доступ до пошуковика "Яндекс" та всіх його сервісів. Під обмежувальні заходи потрапили також сайти антивірусних компаній "Лаборатория Касперского" і DrWeb. Сам список санкцій складається з 223 сторінок. У ньому, зокрема, фігурують медіакомпанії НТВ і "РТР-планета"[9].

Негативні інформаційно-психологічні впливи з боку РФ становлять суттєву загрозу національним інтересам України, наносять збиток життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, духовній, оборонній та інших сферах [10]. Вищезазначений перелік (далеко не повний) нормативно-правової бази прямо чи опосередковано регламентує та формує систему захисту національних інтересів в інформаційній сфері, яскраво доводить позицію країни та її наміри розбудови демократичної європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Фролова О.М. Негативні інформаційно-психологічні впливи з боку РФ як загроза національній безпеці України // Дослідження світової політики, К.: Інститут світової економіки і МВ НАН України, Вип. 3 (60), 2012, С.150-159
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) від 03.09.2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9037&skl=9
3. Закон України «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» від 06.12.2018 [Електронний

- ресурс]. - Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19>
4. Указ Президента України №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
  5. Указ Президента України №96/2016 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України"» [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>
  6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України» від 05.02.2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-19>
  7. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій» від 16.06.2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19/card4#Current>
  8. Закон України «Про систему іномовлення України» від 31.08.2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-19>
  9. Указ Президента України №126/2018 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 травня 2018 року «Про застосування та скасування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/1262018-24150>
  10. Фролова О.М. Негативні інформаційно-психологічні впливи з боку РФ як загроза національній безпеці України // Актуальні проблеми міжнародних відносин, К.: ІМВ, Вип. 112. Ч. II, 2013

The legislative framework of counteraction to the information impact of Russian Federation

Oksana Frolova

Abstract: The illegal and aggressive actions of RF forced Ukraine actively defend the national interests of Ukraine, including the information sphere. Ignorance and inactivity lead to defeats and losses, and a failure in an information warfare can lead to a real loss in the war. In order to ensure national security in the information sphere, Ukraine has made significant progress in the regulatory and organizational spheres.

Keywords: information security, national interests, information influences, legislative support.

ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК НЕБАЖАНИЙ КОНТЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ КРИМУ

Шевченко О.В.,

к.політ.н., доцент

доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій і
комунікативних технологій

Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Анотація. *В статті розглядаються екологічні проблеми Криму, що стали «небажаним» контентом місцевого інформаційного простору і серйозним викликом для нової влади. Показано, що перманентні проблеми з водопостачанням території актуалізували нові екологічні складнощі, а періодичні катастрофи як викиди в Армянську чи руйнування дамби Нижньо-Чурбаишського хвостосховища матимуть значні негативні довгострокові наслідки. Автор показує, що реальна екологічна інформація є фрагментарною та представлена повідомленнями окремих активістів та журналістських об'єднань, а також стверджує, що недостатність об'єктивної інформації про екологічний стан регіону може негативно відобразитись на ступені довіри та підтримки громадськості дій влади.*

Ключові слова: *екологічна інформація, інформаційний простір, небажаний контент.*

Екологічні проблеми стали серйозним викликом для нової влади та громадськості Криму, оскільки вони збільшують ризики нестабільності у всіх сферах життєдіяльності локальної спільноти та мешканців сусідніх територій. Після анексії Криму, місцева влада, підконтрольна Російській Федерації, має необхідність вирішувати проблеми, що існували під час перебування Криму у складі України та такі, що загострилися в останні роки. Перманентною проблемою, що має для мешканців півострова життєву важливість, є проблема водопостачання. Україна забезпечувала до 85% потреб Криму в прісній воді через Північно-Кримський канал, що з'єднував головне русло Дніпра з пів-островом. Після анексії Криму Росією, поставки води на півострів було припинено. На сьогодні місцевою владою розроблено декілька проектів відновлення водопостачання, зокрема, проект з акумуляції частини стоку кримських річок в Міжгірському водосховищі і подальше транспортування води до міста Сімферополь та інші вододефіцитні регіони півострова, для якого вже розроблений інвестиційний пакет на проведення техніко-

економічного обґрунтування для включення в Федеральну цільову програму. Також пропонується використовувати технологію очищення стічних вод для додаткового водозабезпечення Криму; осушувати русла річок, пустивши їх по трубах в степ, перекривши стік води в море або опріснювати морську воду. Однак, у подібних проєктів є суттєві недоліки, пов'язані із фінансуванням, трудозатратами та рентабельністю. Поки жоден з наведених вище проєктів не знаходиться на стадії реалізації, великі хімічні підприємства Криму, технологічні цикли яких передбачають споживання води на рівні 26 млн кубометрів на рік, почали самостійно добувати воду з-під землі, що призводить до ще більшої дегенерації ґрунтів.

Крім перманентної ситуації із водозабезпеченням, останнім часом в Криму відбулось декілька екологічних катастроф, які матимуть довготривалі негативні наслідки. Зокрема, це викид забруднювальних речовин із заводу «Титанові інвестиції» (колишній «Кримський титан») (серпень 2018 року), або ж руйнування дамби Нижньо-Чурбашського хвостосховища (січень 2019 року). На думку кримського активіста С.Дудченка «Ситуація в Армянську - це екологічна катастрофа, де ряд факторів: брак води, порушення технології зберігання хімікатів - призвели до забруднення повітря і в цілому навколишнього середовища, що заподіяло шкоду здоров'ю та майну мешканців прилеглих населених пунктів» [1].

У Керчі в результаті видобутку піску виявилася знищеною значна частина дамби Нижньо-Чурбашського хвостосховища (спеціального комплексу для зберігання або захоронення радіоактивних, токсичних та інших відходів), яке в 1968-1996 роках використовувалося для скидання відходів Камиш-Бурунського залізорудного комбінату. [2] За даними Міністерства з питань тимчасово окупованих територій, цей пісок використовувався для будівництва Керченського мосту та інших об'єктів цивільного будівництва. На думку українських експертів групи «Інформаційний спротив» «дана ситуація може призвести до спалаху масових захворювань населення, а також загрожує флорі та фауні на сотні кілометрів від сховищ шляхом поширення токсичних речовин морською водою вздовж узбережжя Чорного моря» [3].

Для поширення екологічної інформації принципово важливим постає питання визначення цільової аудиторії, оскільки, на думку Є.Тихомирової «залежно від користувачів ... змінюється характер інформації, якої вони потребують» [4]. Посилаючись на Міжнародні рекомендації Конференції європейських статистиків, Є.Тихомирова показує залежність складності та деталізації інформації, якої потребують цільові аудиторії: ЗМІ та широка громадськість потребують інформації, яка була певним чином оброблена та є легко зрозумілою; міжнародні організації потребують даних про екологічну політику, відображаючи їх в міжнародних погодженнях, протоколах та механізмах моніторингу; виконавці кліматичних установ, представники громадянського суспільства та НУО можуть вимагати складних даних, але зазвичай у формі відповідей на конкретні політичні питання; наукове співтовариство та аналітики, які потребують детальних даних [5].

Відсутність достовірної і повної екологічної інформації в інформаційному просторі Т.Райнером та Е.Міннзом пояснюється тим, що деякі групи аудиторій відносять її до категорії «небажаних повідомлень», оскільки це порушує психологічний спокій людей. Такими цільовими аудиторіями, для яких кліматичні повідомлення є «небажаними» на думку дослідників є: політики та глобальні міжнародні організації, цілями діяльності яких є сприяння глобальному розвитку та економічному зростанню, оскільки інформація про екологічні катастрофи може загрожувати досягненню їх цілей; планувальники землекористування та інфраструктури; керівники окремих великих місцевих та транснаціональних корпорацій, компанії яких можуть прямо або опосередковано впливати на екологічну ситуацію в регіоні; лідери громадянського суспільства, включаючи екологічні НУО, які стверджують, що зусилля в галузі екологічних комунікацій повинні зосереджуватися на різних неекологічних аспектах як енергетична безпека, охорона здоров'я, фінансова, соціальна взаємодія тощо [6].

Доведено, що існує низка факторів, що впливає коректне сприйняття і розуміння екологічної проблеми і визначає довіру до інформаційного простору. Британський дослідник Е.Чедвік визначає наступні фактори впливу на громадську думку із досліджуваної проблеми: переконання у значимості екологічних наслідків у

коротко- середньо- і довгостроковій перспективі; занепокоєння щодо недобросовісної екологічної політики; знання у вигляді результатів якісних і кількісних досліджень громадської думки; науковий консенсус як вагомий чинник підтримки екологічної політики та ефективності вжитих заходів; візуальні образи екологічних катастроф; демографічні та психографічні фактори, які впливають на сприйняття громадськістю екологічної інформації; політична ідеологія, яка визначається одним з ключових чинників формування розуміння суспільством екологічної ситуації; цінності та світогляд; особистий досвід спостереження за наслідками екологічних лих; вік, адже молоді люди менш стурбовані екологічними негараздами, ніж старше покоління, і більш оптимістично оцінюють здатність вирішувати екологічні проблеми; використання термінології; ЗМІ як домінуюче джерело інформації про екологічний стан для більшої частини громадськості; та переконання у негативних наслідках екологічних катастроф для регіону [7]. До цього переліку можемо додати фейкові новини як фактор впливу на громадську думку, оскільки велика кількість фейкових новин з даної проблематики може розглядатися як спосіб маніпулювання через відсутність консенсусу і політичної волі щодо бажання вирішення існуючих і недопущення в майбутньому подібних ситуацій.

На жаль, сьогодні екологічна інформація представлена через діяльність окремих активістів, громадських об'єднань, або спеціальних журналістських проєктів (наприклад, інформаційний портал «События Крыма», інформаційна платформа «КрымPress», або кримський проєкт української служби Радіо Свобода «Крым.Реалии»). Ефективним медіа-комунікативним інструментом формування сприятливого інформаційного простору Криму є запровадження освітніх проєктів, хоча визначальним чинником успіху екологічних комунікацій є політична воля керівництва регіону у бажанні ефективно вирішити існуючі екологічні проблеми та здійснення заходів щодо недопущення подібних катастроф у майбутньому.

Об'єктивна, оперативна та достовірна екологічна інформація по вирішення екологічних негараздів, яка має циркулювати в інформаційному просторі Криму, може стати підґрунтям формування сприятливого інформаційного середовища та забезпечити підтримку політики влади з боку місцевої громади. Однак, враховуючи

«небажаний» характер екологічної інформації в ЗМІ та її фрагментарність, обізнаність цільових аудиторій з екологічної проблематики може залишатися недостатньою.

Список використаних джерел:

1. Крым перестает быть экологическим курортом [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.krymr.com/a/krym-perestaet-byt-ekologicheskim-kurortom/29474005.html>.
2. В Керчи уничтожили часть дамбы хранилища отходов - все идет в море [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://kerch.fm/2019/02/03/v-kerchi-unichtozhili-chast-damby-hranilischa-othodov-vse-idet-v-more.html>.
3. В Крыму назревает экологическая катастрофа [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sobytiya.info/news/v-krymu-nazrevaet-ekologicheskaya-katastrofa-informacionnoe-soprotivlenie>.
4. Тихомирова Є. Кліматична дипломатія: стратегія комунікації / Є.Б. Тихомирова. // Міжнародні відносини Серія «Політичні науки». – 2018. – №18. – С. 27-39.
5. Recommendations on Climate Change-Related Statistics. // United Nations Economic Commission for Europe. – 2014. – С. 126.
6. Rayner T. The challenge of communicating unwelcome climate messages / T. Rayner, A. Minns. – The Tyndall: University of East Anglia, 2015. – 43 с.
7. Chadwick A. Climate Change Communication / Amy E. Chadwick. // Oxford Research Encyclopedia of Communication, Oxford University Press USA. – 2017. – С. 2–8.

Ecological information as unacceptable content of the informational sphere of the Crimea

Shevchenko Olena.

Abstract. The article deals with the environmental problems of the Crimea, which became «unacceptable» content of the local information space and a serious challenge for the new government. It was shown that the permanent problems with water supply of the territory actualized new ecological difficulties, and periodic disasters such as emissions in the Armyansk or destruction of the dam of the Nizhny-Churbassky tailing dump will have significant negative long-term effects. The author shows that real environmental information is fragmentary and presented by the reports of some activists and journalist associations, and also argues that the lack of objective information about the ecological state of the region can negatively affect on the trust level and public support of the authorities.

Key words: environmental information, information space, unacceptable content.

MULTILATERAL DIPLOMATIC EFFORTS TO COUNTER RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Шадрін С.С.,
Аспірант,
ПВНЗ “Європейський університет”
м.Київ, Україна

Abstract: *The violation of the territorial integrity of Ukraine as a result of the annexation of Crimea by the Russian Federation and hostilities in the east of Ukraine, the support by Russia of illegal armed groups in Donbas are all a direct threat and a major external challenge to national security of Ukraine, the overcoming of which is a priority task within the latter`s diplomatic agenda.*

Key words: *Crimea, annexation, diplomatic efforts, Russian aggression.*

For slightly more than five years after the Russian against Ukraine aggression began, Ukrainian diplomats have made sufficient progress in consolidating the support for Ukraine within the framework of key international organizations and security forums and in presenting an objective picture of events in Crimea and Donbass at an international level. Quite reasonably, the outstanding international organizations stood up to support Ukraine on this issue.

Ukrainian diplomats work hard to achieve their key goals - strengthening Ukraine's position in the Donbass conflict, providing reliable and objective information about the situation in the east of our country and in Crimea, supporting international security, ensuring human rights in the occupied territories, helping internally displaced persons etc. Since the beginning of the Russian aggression against Ukraine, more than 30 meetings of the UN Security Council have been held. Being a permanent member of this institution, Russia actively blocked any initiatives of Ukraine and its partners in resolving the conflict in the Donbass. One of the manipulative methods of the Russian delegation at these sessions was to divert attention from solving urgent problems and comment on events favorable for the Russian Federation. It is unacceptable that the aggressor continues to use such a powerful instrument of influence as the veto power of the UN Security Council. Ukrainian President Petro Poroshenko stated during the debate at the 71st General Assembly of the United Nations in September 2016 that restrictions on the rights of the veto should become a priority task for the reform of the Security Council, especially when

it comes to making decisions on the prevention and settlement of conflicts. In addition, it is necessary to bring to justice the countries, which demonstrate such aggression. Membership in the UN Security Council over two years has provided Ukraine with additional opportunities for strengthening Ukraine's position and active participation in the development of decisions on other global issues adopted by the UN Security Council.

Great success was achieved by Kyiv within the framework of the Council of Europe. Its Parliamentary Assembly immediately reacted to the start of Russian aggression. On March 7, 2014, the PACE Standing Committee expressed its full support for the territorial integrity of Ukraine and condemned the actions of Kremlin. The statement stressed that Russian military activity in Crimea and the potential threat of their expansion to other Ukrainian territories were a direct violation of the principles of international law as defined in the UN Charter. On April 9, 2014, PACE condemned the Russian Annexation of Crimea. The Assembly adopted a Resolution No. 1988, in which all Russian propaganda myths about the Nazi coup in Ukraine were rejected, and the illegal character of the plebiscite held in the Crimea was expressed. [1, c.3] [2] The next day, the PACE adopted a Resolution No. 1990, which limited the responsibility of the Russian delegation to the Assembly in connection with the activities of the Russian Federation in Ukraine. Moreover, on October 12 2016 other PACE Resolutions were adopted. They contained direct accusations of Russia in organizing an intervention in eastern Ukraine and pledged responsibility for the well-being of people in the occupied territories of Ukraine by the Russian Federation. It directly recognized Russia as a party and, moreover, as the initiator of the conflict in Ukraine. [3]

Rapid response to the aggressive policy of the Russian Federation towards Ukraine was given by the North Atlantic Treaty Organization. On March 2 2014, the Alliance condemned the Russian Federation's activities in Crimea, calling them violations of international law and regulations, including the Budapest Memorandum and the Ukrainian-Russian Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership of 1997. Later, NATO continued to use a wide range of diplomatic and other means to counter the spread of Russian hybrid aggression in eastern Ukraine. The leaders of the North Atlantic Alliance have repeatedly condemned the Russian Federation in providing material support

for separatists. NATO Parliamentary Assembly in November 2016 during the talks on “Supporting NATO’s Post-Warsaw Defense and Deterrence Posture” said that Russia's actions against Ukraine are a major destabilizing factor in global security. The Russian Federation was officially recognized as an aggressor. Military cooperation between NATO and the Russian Federation was stopped. The number of Russian delegates at the headquarters of the North Atlantic Alliance has shrunk, and their responsibilities have diminished.

The actions of the Russian Federation on the territory of Ukraine have been also repeatedly condemned by the Organization for Security and Cooperation in Europe. In the Baku Declaration adopted on July 2 the OSCE Parliamentary Assembly called on Russia to stop any military, financial or logical assistance to illegal armed groups in eastern Ukraine.

A clear position on Russian aggression against Ukraine was adopted by the European Union. On March 1 2014 High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy Catherine Ashton condemned the decision of Russia to use military force on the territory of Ukraine, calling it "groundless escalation of tension." Her successor, Mogherini, despite accusations of pro-Russian views, has repeatedly criticized the escalation of the conflict in the Donbass and the devastating role of Russia in this process. Recognizing the Russian Federation as a powerful player on the international scene, she stressed that the aggressive policy of Russian power deprives the country of the status of a strategic partner of the EU.

The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine as the logical conclusion of the geostrategy of revenge, which the Kremlin strategists have long been developing, has witnessed the crisis of the modern system of international security. According to Grigoriy Perepelitsa, it is not possible for Russia to carry out global competition by economic, political and diplomatic means, thus Moscow, by having developed the doctrine of the "Russian world", began to ruin the existing world order. Evidence of this, in his opinion, is the discrediting of the majority of international security institutions and the neglect of the agreements that underpinned the post-bipolar world. Such includes the rejection of the principles of the Final Act, signed in Helsinki in 1975 by

35 states; border change on the continent; the abandonment of the Bialowiezha Treaty of the leaders of Ukraine, the Russian Federation, and Belarus in 1991, which can only be regarded as a refusal to recognize the state sovereignty of the post-Soviet countries; the rejection of the expansion of NATO and the EU towards the East, the propagation of radical pro-Russian parties in Central and Western Europe; neutralization of the Visegrad Four through the formation of a group of pro-Russia-minded countries in it; gross violation of more than 300 international treaties and conventions, and in particular of the UN Charter and the 1994 Budapest Memorandum, etc. Thus, the current elite of the Russian Federation seeks to arrange a situation of world chaos, in which it would establish a new order of their own rights and conditions. Hence, scenarios for the establishment of a new world order depend on the results of the Russo-Ukrainian War. [4, c.6-7] This means, he stressed, “that being between East and West, Ukraine now faces the loss of its state sovereignty and territorial integrity. The battle for Ukraine will determine the ultimate outcome of this geopolitical struggle, since its accession to either European or Russian space will depend on further expansion of the sphere of domination of one of the subjects, either to the West or to the East. By absorbing Ukraine, Russia can, from this strategic position, expand its further geopolitical offensive towards Central Europe and impose its own normative force on Western Europe.

Today's trends of global development indicate that the ability to withstand external military, diplomatic and informational threats of the Russian Federation, the resilience of state democratic institutions and the focus on collective security systems should be the basis for the protection of the statehood and people of Ukraine in the long run. And Ukraine is pledged to take all necessary steps, including participation in collective security organizations and coalitions that will be most relevant in achieving this task. Therefore, as stated by many Ukrainian experts, including Grigoriy Perepelitsa and Volodymyr Vasylenko, when forming the legal position of Ukraine in case of combating the armed aggression of the Russian Federation and eliminating its effects, Kyiv should proceed with the following positions.

First, Russia's armed aggression against Ukraine is not the first fact and has always been an integral part of the total war which Russia has been waging against Ukraine for

centuries, the ultimate goal of which was the total destruction of Ukrainian society as a phenomenon, and of Ukrainian state as an independent subject of international law and geopolitical reality.

Secondly, and most importantly, the illegal armed aggression of Russia against Ukraine can only be considered suspended if Ukraine's sovereignty is fully restored over all occupied and annexed territories and when all damage to Ukraine is paid off.

Thirdly, while the Russian Federation's armed aggression against Ukraine continues, the regulation of Ukrainian-Russian relations should take place in accordance with the international legal norms that are in force for the war time. This concerns in particular the application of international legal sanctions against Russia.

Fourthly, the realization by Ukraine of the oppression against the armed aggression by the Russian Federation should clearly be interpreted not as an antiterrorist operation, but as an individual self-defense practice against aggression, what corresponds with Article 51 of the Charter of the United Nations. [5]

And lastly, in exercising its right to self-defense against aggression, Ukraine should not seek a military victory over Russia, but to restore its territorial integrity, respect for its right to freely choose the course of civilizational development, and to identify ways to protect its national security.

Conclusively, Ukraine has always been and remains to be a responsible member of the world community, becoming a consistent supporter of peace, a contributor to global and regional security. However, the aggressive policy of the Russian Federation against Ukraine, its violation of a number of fundamental norms of international law and principles of international security caused a deep crisis of confidence and erosion of the normative principles of the international system. [6 c. 32-37] The threats and use of military force, the occupation of parts of the territory of Ukraine, violation of the guarantees of territorial integrity granted to our state under the terms of the Budapest Memorandum of 1994, violations of the rules of the Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation - all this undermines international security by forming a new attitude to the current international law. Failure to

comply with international agreements without their formal denunciation creates dangerous precedents and deepens the gap between the legal and political-security realities.

Список використаних джерел:

1. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)]. 68/262. Territorial integrity of Ukraine // United Nations. — A/RES/68/262. — 2014.
2. Resolution 1988. Final version. Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions // Council of Europe. — 2014.
3. Resolution 1990. Final version. Reconsideration on substantive grounds of the previously ratified credentials of the Russian delegation // Council of Europe. — 2014.
4. «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки» (за матеріалами наукової конференції), *Зовнішні справи. Політичні науки*, No 7 (2015).
5. Charter of the United Nations, Chapter VII — Action with respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression, Article 52 extract. Доступно онлайн за посиланням: <http://legal.un.org/repertory/art51.shtml> [Відкрито 02.04.19].
6. Pridham G. EU/Ukraine Relations and the Crisis with Russia, 2013-14: A Turning Point [Текст] / G. Pridham // *The International Spectator*. – 2014. – випуск 49, номер 4. – с. 32-37.

Багато векторні засоби дипломатичного супротиву російській агресії проти України

Shadrin Serhii

Анотація: Порушення територіальної цілісності України внаслідок анексії Криму Російською Федерацією та воєнних дій на сході України, підтримка Росією незаконних збройних формувань на Донбасі - це пряма загроза і серйозний зовнішній виклик національній безпеці України, подолання яких є пріоритетним завданням дипломатичного порядку денного Києва.

Ключові слова: Крим, анексія, дипломатичні зусилля, російська агресія.